

Denna utgåva av Peder Månssons "Bergsmanskonst" är skriven efter Robert Geetes utgåva från 1915 som följer handskriften i Uppsala Universitetsbibliotek, V 138, s. 123–226.

Stockholm : Jernkontoret, 2005

Bergzmennom, skriffz thenne book
Snille bliffwendes på Bergzbrukningh

S. 123

Bönder åtskilia kornitt ifrån halm,
Bergzmen vtsmelta aff stenomen Malm.
The Embetenn ärw i Sverige bäst,
Ty medh them rycktar landett mest.
Aff bondens tilrådelsse menige mann leffwer,
Bergzmannen vtröner huadh hytten giffwer.
Är bergzmannen ey i konstena snäller,
Han snarlige sigh i fatigdom feller.
Ty bergitt är hans åker och äng,
Hwilkitt han bruker medh margen dräng.
Honum inthet tilväxer thå han går soffwe,
Ty bergens affwell ligger j doffwa.
Hwadh heller bonden soffwer eller waker,
Effter åars gången wexer hans ååker.
Ty schriffwer iagh Bergzmennenne thenne book,
Att han henne läsande må bliffwe klok.
Thill att vtdrage aff stenom Sölff och gull,
Aff hwilkom mång^h Bergh äro i Sverige full.
Koper, Qwecksölff, Lassur, alwn, Thenn och bly,
Och Jernn malm, offte är i mosse och dhy.
Som hanen lether effter ssine födhö,

124

Skraper Mullene och gör sigh mödhe.
 Wräker bak vm sigh dyre stene,
 Sankendes sigh biugg, kornn, allene.
 Så gör och i Swerige månger mann,
 Som sigh på fåå tingh förstånde kann.
 Godh tingh liggie offte för hans fotht,
 Som kunne råde fatigdomenom booth.
 Ty rijkitt ar yffnogt aff naturens gåffwer,
 Haffwendes tilfelle wärffwe rikedomens håffwer.
 Men fåkunnigheett är thett så mykin och stor,
 Som hwar mann vtröner i rijkena boor.
 125 Få ferdas vtaff rijkitt och lära
 Embete till konnsth frome och ähre.
 Vtan till Rostock lära homo curritt,
 Ter medh är alltt både klipt och skuritt.
 Konungenom borde inskaffwe och komme
 Alskons ämbete rijkene till frome.
 Tå fördes ey aff Rijkena sså mykitt gott,
 För hwilkitt the haffwe offte spe och spott.
 Säyandes thett the äru Swenske apor,
 Och riffwe aff them som hors medh skraper.

Aff Stenom almennelige

Mästere som skriffwe vm naturlige tingh bewisse thett all
 the tingh som smälte och rinne, haffwe sitt enkannelige
 vphoff aff watnena, Ty wäskan är i månge tingh inbundinn
 126 och samenblandett | och alltt thett som samme[n] löpnar aff
 köldh, är iw aff watn wärkatt, ty är inthe twäkande ther vm
 att alskons malmer haffwer iw sitt vphoff aff watnn, Jtem
 alskonns stene haffwer sitt vphoff aff Jordh och watn, och i
 sombligom Stenom är mehr aff watnena och mindre aff Jord-
 ene, och stundom twärtt emott, Item ingen iordh worde
 Steen, vm watnitt henne ey bunde och löpnade samen, vtan

iordenn smålades och skildes ått, men seegh iordh blandett medh watn, wärkas i thätan steen, aff ehne enkannelige naturenas krafft, såssom alskons diur wärkas och wäxa inwertis i modrenes lijff aff ene enkannelige krafft som ther kommer medh afflingene. Jtem widh strandher och Elffwer pläge oftast wäxe stene Dogh likwell haffwe ey all watn krafft, så att aff them | kan wärkes stener, Jtem Christallus 127 wärkas af ijs på högom Bergom, Jtem i skyn wärkas och Stener teslikis Jtem finnes och kellow ther then krafftene haffwe, ath alltt thet ther i kommer och ther bliffwer wändes i Steen, Äffter thett iagh ey achter schriffwe thenne bokene, allenest, vm mångehande Malm, ty tharffwes ey här insäties aff alsköns Stene liter, nytto, hardheett, saker, dygder, klarheett eller andre theres tilkommilsser, Vten allenest skreff iagh litt almennelige vm Stena, Ty Stenar äru egoligitt. och serdelis rum j hwilko alskens Malmer pläger finnes, stundom samanblandett medh stener, och stundom sittianades i stenomen åtskilieliga, Och är wetandes att stenen är nermer elementenes natur ähn någer malm, ty Jorden griper watnitt, och watnitt Jordena j theres afflingh.

Men thett skeer ey så snarlige någor malms afflingh, ty i 128 theres afflingh som skeer i Bergomenn och Stenomen, tarffwes först, ath naturenes kraffter tilreda och rensa Qwecksölffrett, och brennestenen, och annor tingh aff hwilkom malmen skall wärkes medh watnena i bergena.

Hwar aff är aller malm C: 2.

Som förskriffwitt är att aller Malmer är samanlöpnader aff watnena, och wäskann är hans förste materie och ämpne, och all wäska och watn snarlige ryker och flyger bortt medh rök, och damb, när elden är ther vnder, Som pröffwes att watnitt siuder bortt vt aff grytone, medh them rökenom som vpflyger aff grytone, och så som the ther distillera watn aff

mångskona tingom medh hielmenom och thett åter bliffwer,
129 är törtt, Men alskons malm | beholler alle ssine wäsco och
watn i sigh, än thå han ständer smelter offta och lenge i star-
kom eldh och thett kommer ther aff att then wäskan är sså
medh naturens fethma bebundin och giordh seegh att thett
ehna elementit kan ey slitas frånn thett andre och ey heller
vpbrennes, såssom anner vtvärtes fethme eller olya, Jtem
uppenbarligitt är att alskons malmer smälter, gör inge wäsco
aff sigh som watn och än tå han rinder och flyter som watn,
Dogh liquell sprider han sigh ey så vtt som watn eller anner
wäsco, och ey heller henger widh ther han warder gutin vppå
och thett kommir ther aff, att then subtilige wäskann fetha
som är i malmenom, är fulkommelige blandett medh them
130 delenom, som är aff Jordena | i malmenom, och ty kan han
ingen städis wäta, widerlodha, eller sigh som watn
vtspridhe, ty then subtilige Jordenn haffwer druckitt thenn
wäskan i sigh, och wäskan wäär the Jordena att hon ey
vpbrennes i eldenom.

Stener smelte ey C: 3.

Hwarföre smälta icke stener, såssom Malm. medan the
haffwe sitt vphoff aff watn och Jordh. som malm, Vtan i
eldenom bränder bliffwer kalker aff them och the smolas,
hwilkitt ey händer malmenom, Ter til swares, att stenen
haffwer mykitt aff Jordene, och inthett aff the subtiligo
wäskone fetha, som malmen haffwer, hwilkitt skulle wärya
the Jordena i eldenom, vten haffwer ehne andre wäsco,
hwilken ryker bortt i eldenom och stenen wändes i kalk och
131 slagin smolas. | Men i malmenom öffwerwinner wäskan eller
watnitt Jordena, och ty smelter han, och ey Stenen. Samme
saken är, att Malmen kan släggies och driffwes vt wijder med
hambrom och ey stenen, Ty watnitt giffwer sigh vndan allom
tingom som thett tager, Så gör och feta watnitt, som i

malmenom är, sätiendes sigh vndan ther slägian eller hammar-
 ren tager, och drager medh sigh then deelen *thet* haffwer aff
 Jordene, och så wider Malmen vth, warendes seger och ey
 brister vnder hamarenom Men stenen brist[er], ty han haffwer
 intett aff the fetho segha wäskone i sigh som malmen haffwer
 sammanbundna *medb* Jordene, Och *thet* samme fethe watnitt
 är Qwecksölff och Brennestenen, hwilken twenne naturer
 haffwe samman wärkatt, aff hwilkom alskons Malmer är
 werkadher öffwer alle werldene. | ty heten som är i Jordene 132
 wärker aff henne och aff watneno Qwecksölffritt och
 brännestenen, samanblandandes och vmuendandes elemen-
 ten till malm. Och ty är then heten sakenn till att malmen
 wärkas, och ther till medh hielper en krafft som kommer
 offwan aff himelen. Stiernone och planeterne, hwilken krafft
 och dygdh lager och skicker wärman till hwario handa, Malm
 ther aff skall wardha, så att heten brenner bortt thett som
 hindrer werkningena.

Siu handha Malm C: 4

Siw hande malmer är, hwilken så kalles på wårt måll,
 Gull, Sölff, Kopar, Bly, Theen, Järnn, Qwecksölff. Men
 alchimiste wilia bewisse att thett är ey vtan ehn malmer, och
 thett är Gull, ty then är fulkomnader, och the andre | sex äro 133
 i wägenom till att fulbordas till att warda Gull, Och säya att
 the sex äro siwke och the siuchdomerne arbete the till att
 rensas aff them i mångehande måtto, Görandes Gull aff
 them, och giffwandes Gull lit, wicktt och stadigheett till att
 bliffwa i eldenom, och ty säya the ey ware vtan ehn malm,
 förty alle haffwe ett vphoff och böryelse aff Qwecksölffwet,
 watnett och Brennestenens Jordh som förskriffwitt är, Men
 hwadh heller the räcknes för siuhande malmer eller ehn malm
 är ey mykitt wårdandes, ty allom är iw wetterligt hwadh bly
 är eller gull, och teslikis vm annen malm.

Som förskriffwitt är att Stener och Bergh ähro egeligitt
 rum i hwilkom malm pläger affles och wärkes aff naturene.
 134 Tesligis finnes och Gull | wärkatt mångom stadom reentt och
 klartt i Bekkiom och Elffwom iblandh sandh kornen liggian-
 des och ther twättas thett vtt medh ehno, ey diupo troge, giortt
 flatt på botnenom, och aff linde trä, och liche ssom sanden
 twättas ther i medh watn stötes offta på ehn ända aff the tro-
 gena och gullitt giffwer sikh vp mott stötenom, liggandes på
 botnenom. och sanden sköls bortt medh watnena, och gullitt
 sankas smått som sandhkornn, hwilke små ähre, Men i
 Swerige haffwer ingen så letatt eller pröffwett vpfinne gull än
 till thenne dagen, Så tages gull i Elffwene som kalles Renu
 och Albis i tyskom landom, Teslikis i Slauonie landh och i
 Vngere landh, Transilwanie landh, Item i ett landh som kalles
 Caijndu i Elffwene drius, Och på ene öö som kalles Cipangu
 135 är så mykitt Gull, att all tak och döre som konungen | ther
 haffwer äro aff clartt Gull tw finger tiock. Men i ehne bok som
 giordh och skriffwen är, vm the seglinggena som konungen
 aff Hispanie och konungen aff Portegall giorde, skriffwes
 hwar som meste gull finnes mångom stadom, och ther the
 gullitt groffwo vp aff Jordene klartt och reentt och så stor
 stycke i ehnom klimp, wogh xlij lodh och aarom effter Gudz
 byrdh 1501 groffwo the och samkade i två månader tolff
 twsande besmane marker klartt gull aff Jordene, Och teslikis
 funno the många städes så yffneligitt gull ware på Öijomenn
 i Jordene, aff hwilkom wore longtt her schriffwe, Jtem i
 Dalmatia landh war funnitt gull i sandenom, smått som grynn
 och thett twättandes som förskriffwitt är, sankandes fämtijo
 136 besmane marker hwar dagh, Jtem i Ungere landh. | och
 Hispanie landom, äro Bergh i hwilkom gullitt är så bemengdtt
 medh stenomen som Koparen i sten bergomen i Swerige, och
 thett renssa the så ifrå stenomen i vngere landh innan
 Novsolio biscops dömitt heter Strigionium, först leggie the

then gulmalmen huggen aff Bergomenn på trä brännandes honum som i Swerige pläget brennes kåla resta på bergomenn, och sidan slå the then steen malmen sönder medh hambrom och knystor och sidan läthe the på Qwernena att malas granntt som hwete miöll, Sidan haffwe the ett vllitt kläde v alne långtt skickatt så att thett haffwer wedh hwarie eggene en karm och thett sätia the sträwogtt j en liten bäck ther watnitt löper sagtelige ändalångs att the klädeno, och thett förschriffne miölett, röra the i thett | rinnande watnitt 137 öffwerst på klädett, så att thett lätt ej flyter bortt, Tå bliffwer gullitt liggiandes på kläderna, och thett som inthett doger twättes bortt medh watnett, Tå lekowell må haffwas itt kar vnder nedersta ändann aff kläderna i hwilkitt watnitt rinner, och ther sankes thett som aff löper och twättes på kläderna, Andre ressan, vm thett är mehr i thett ssom doger, och tå någett synes liggia på kläderna, thå lyfftes thett vp och skölies i ett kar, och sätties åter thett kläditt nider i samme stadh görendes allt såssom för, så samka the medh kledena gull alle wekone, vm kringh, haffwendes thett i eno kar medh rentt watn, Sidan tappe the watnitt aff, och gull malmen står som en gröter, på botnenom, aff hwilkom the tage en deell j ett trogh och lathe ther i Qwecksölff ehn godher hoop | och så 138 walke then gröten och Qwecksölffritt saman medh händerne, Och Qwecksölffritt tager gullitt till sigh och klimpes som smör, och the klimpene leggie the öffwer ehne sidho, walkendes bäther, Sidan thet inthett klimpas mehr, leggia the klimpene i twedobblen sårduk, bindandes offwan före, och krysthe starkelige medh henderne, och Qwecksölffritt löper vtt genom sårduken i ett kaar, och thett i Sordukenom bliffwer quartt, sätie the så bunditt i gruffwena och göre koll eldh vmkringh starkenn, och när Sårduken är aff bränder thå står gullitt åter, hwilkett the tage medh tängerne och kaste i watn, och thet är thå fullbordatt gull, Jtem ehn annen mester-mann aff vngereren sade migh att thett skulle ware lärefftt på hwilko gulmalmenn så sankas, och thett som sankatt är lätz

139 i degla och säties i starken eldh att | smältas, och inthett
 qwecksölff plägade han haffwe ther till, Jtem i vngere landh
 haffwe the annor Bergh aff hwilkom the tage både Sölff och
 gull, och försth tage the Sölffwett såssom the göre Sölff i
 Swerige, och sidan haffwe the watn som kalles pa latino Aqua
 fortis, på Swensko skede watn, och i thet watnitt läthe the
 Sölffwett filatt eller tönt vtslaget och Sölffwett i sin skapelse,
 aff hwilko wattn och åtskilielsse thu finner i bokene aff
 Alchimia, Och i allo the Sölff som tags aff Bergene, är ju gull
 stundom mehr och stundom minder, stundom tionde delen är
 gull, stundom nijonde delen, Stundom siunde delen, och i
 hwilko som är femte delen gull, thett kalles electrum, och görs
 140 | ther kar aff, the vppenbare ether vm thett kommer i them,
 ty thett synes medh mångehande leter som en regn boge, och
 siuder frässandes fast, Jtem gull finnes och i Stenomen, ey
 medh stenom blandett, eller saman mengdtt, vtan sitter klartt
 genom stenen, Så haffwer iagh thett funnitt i Swerige i
 swartom flisse stenom, hwilka stena finnes många städes i
 rijkena, Aff hwilkom stenom dieckner pläge göre sikh haller
 att skriffwe på medh bleck, och satt thett gullitt genom the
 hallerne som andre tråder, och fyra kanter war hwar tråden
 Dogh likwell ey långer, och ther är graffwandes diuptt nider,
 och sankis ther aff gull medh eldenom. Tå iagh fan ther gull
 j the stenerne, war iagh vnger och ey förstodh, eller wiste
 huadh thett war vtan skar thett gullitt bortt medh kniffwenom
 141 som | satt i stenomen. Jtem gullitt minskas aldrih i eldenom.
 vtan heller thes mehre thet brännes, thes bättre bliffwer thett,
 och thes bättre thet är, thes wändesammere är thett till att
 smälta, och thett smältes snarere medh halm brennendes
 thett, än medh starkom eldh aff trä. Jtem gull rensses medh
 bly pa Coppellan satt, och ingen tingh kunne bränne gullitt
 som the bränne Sölffwett eller koperen, Ty thett
 Qwecksölffwitt och then brännestenen aff hwilko gullitt är
 wärkatt, wore alstinges klar och reen Så att inthett war i them
 thett som bränna kunde, och ingen röker går aff gullena och

inga lukt giffwer thett af sigh, och inga orenligheett på the tingh medh hwilke the warde gniden, Jtem gull pläger renses medh salltt, tortt vngs kim lagdtt i degelenom medh gullena ath smälta.

Äller så, Göris ett lerkar starktt, och offwan på thett, ett 142
annett lerkar, så att the fella sigh thätt samen och klemes thätt medh ler, ther karen båden mötes, och thett offwan karitt skall haffwe någor fine holl, och vtdriffwes gullett i tynne skiffwor, och legges i thett karitt medh the pulwerenom som görs aff Saltena, vngs kimena och tegilstenenom, så att anner flon är aff the pulwärena, och annor aff gulskiffwone, och giffwes starker eldh. tå rensas aff thett alltt thett som oreent är, och bliffwer fint. Jtem i Westuphalen i ett Bergh som heter Cubet, vttags gull och rensas som förskriffwit är. Jtem gull haffwer många store dygder, i läkedom, och styrket hiertatt tå thett skelffwer, Och må så tages och äthes, Tagh gott gull och slå thett tynt vt i långe skiffwor | och bögh the skiffworne 143
saman som ehn ringh, dogh likwell så att the inthett komme till sammen, och legg them på ehn tegilsteen sätiandes in i vgnen som kalles Reuerberationis i fyra dager, så att the jemblige äro glödgade och elden leker på them sidan tagh them vt och skrape aff them thett som löst sitter, och sätt them åter i vgnen görendes såssom för, och the pulweress ther så aff skrapes ätes eller drickes medh bränt wijn. för hierte wärk, eller skälffwo, och för spetälskoo. Jtem somblige äro ey allenest giruge effter gull, vtan jemwäll törstande, och thenn som mykitt törstoger är, haffwer inge roo eller lissa vtan han får sleckia sin törst, Så war ehn herre som heet Aquilius. törstede effter gull vm sider grep honum konungen Mitridates | och gött smeltt gull i hans mun, wiliandes ther medh släckia 144
then törsten han hade effter gull, Så drack han gull illa, och bleff ther aff döder, Jtem gull finnes i thenne Elffwener, J Hispanie landh, i ehne elff som heter Tagus, J Wallandh i elffwene Padus, J Thracia i ällfwene Hebron, J Asia i ällfwene Pactolo, J India i ällfwene Ganges, och somme städes finnes

thett i Jordbergom, och alle the som wilia lethta effter gull, ransake först medh trogena, twättandes Jordena eller sanden, som föreskriff~~w~~et är, och finnes thett ey i ehne älfv eller Bergh lethe i andro, tredie, fierde, pröffwandes thett ehna effter thett andre öffwer alltt Swerigis Rijche, Jtem i Hispanie landh ähro ofru[c]thsam Bergh, så att på them kan inthett wexe, ther gräffwe the vp aff them osäyelige mykitt gull, ty ähru ingen
 145 rum | osynlige miswordendes, vten haffwes ögenen öpen till att ransake och snilheten vnderständelige lethe ther som är både licktt och olichtt, och thett som vpgräffs, Stötes, males, twättes, brännes, flere gånger ransakendes, hwadh ther aff kan warde eller lybkan will giffwe, Ty slagh, och sinder kommer j mångh tingh första och andre ressonne, och tredie eller fierde vledæs aff the slagena, thett som yppet är, Jtem finnes och Bergh ther gull graffs vtt, och Bergen ähre så longh in vnder graffwen, att the ther jnne äre och graffwe see ingen dagh eller dagzliuss i månge månader, vten arbete widh lyctor och eldz liuss och Bergen ähro vpstödth, standendes på stylvor och bielkar, och stundom falle nider, them ther graffwe
 146 liggie vnder som mys vnder fellor, Jtem Keysser Cayus war mykitt åtstundandes Gull, och | ty lätt han pröffwa göra gull aff Auripigmento. brännandes mykitt aff thett, och fick ther aff litedtt gull och sidan pröffwades thett aldrigh mehr,

Huru allehande malm werkas. C 6

Wetandes är, att Jorden är som ehn punct standandes inwägen i ehnom cirkill, hwilken cirkill himelen är, och alle Stiernor, Planeter, och liuss, som i them cirkelenom äro, giffwa sina stråla och kraffter in i then midwägen puncten som är Jordena, och ty wärkar i henne mångh vnderligen tingh, Men allehande malmer wärkas i thenne mätene, först är wetande att ingen malm wärkas i Jordene eller Bergomen, Vthan medh naturlige vphöyelse, ty then naturlige wäskan,

och Jorden aff hwilkom förskriffwitt är, skole vphöyes, Ty
 then Jorden och then wäskan warandes nidre i Jordene ther
 hethe | och werme är, ryker och dambar vp genum Jordenes 147
 holer ther then röken kan lethe sigh vtgånga, stundom flere
 och stundom genum stenbergh, Och tå then röken och
 dambitt haffwer sså lenge gångitt op och kan ey alstinges
 komma vtt, theå köffwes han och wender sigh, gångendes
 åther nider igen, och wärkes tå then eller then malmen i berg-
 ena, och Jordene, effter thett som ämnet är, thå qwemeligitt
 eller aff naturene rensatt, Och när någer malmer är
 bemengder medh stenom i Bergeno, thå är thett sämbre som
 öwerst är, och thett bättre nidermer är, Och tå then wäskan är
 så vprukin, köffd, och åter nider gångitt swalas hon och i
 stenenom kaldnar, ty then heten och röken är mykitt
 krafftiger till att wäge och göre sigh holl genom Jordene och
 Bergen | Såsom pröffwes medh thett, att när heter malmer 148
 giutes på Jordene, tå gör han segh många wäger nider i Jord-
 ene, löpandes, Och j Bergom och wåtom rum, werkas
 yfftherst malm, ty ther går mesth vp damb och röker, och
 röken kan ther köffwes bäst Men är Jorden eller bergitt öpitt,
 löst och otätt, tå ryker then wermen bortt, och ingen malmer
 wärkas ther aff, Och gullitt wärkas gerne iblandh sanden, ty
 sanden är heter, och widh strandene ther watnitt gör sanden
 tätthan, så att wermen bliffwer inwertis i sandenom. och ther
 är letandes medh trogena. Jtem Alchmistæ the wärka sitt gull
 och malm i samme motto som naturen wärker, först haffwe
 the ett glas som widtt är nedan, och ther i lothe the
 Qwecksölff, och brennestenn, rensatt och tilredtt, Sidan
 kleme the ett annett glas, thätt ther offwan vppå, | som 149
 haffwer längen hals och smalen, och offwan på halsenom är
 ett lock, haffwendes ett litedtt holl, Och så sättie the glassen
 nider j hethe heste dyngio eller asko, görendes eldh vnder, och
 så vphöyes thett i glasseno är rykandes vp i then smale hals-
 sen, och ther kan then röken ey komme vtt, vtan köffwes och
 wönder sigh, gångendis nider i glasitt, görendes thett goltt

som i glasena är, och thett kalles Clixis, thett liter gull
 giffwendes gullens litt på Sölff och andre malmer medh them
 blandatt, Jtem Sölff finnes i mångehande måtte ware wäratt,
 Stundom finnes thett wärkatt i Stenbergomenn, saman bland-
 att medh Stenom, och thess grannere Stiernor Stenen haffwer
 i sigh thess bättre och mehre Sölff haffwer han, Men haffwer
 han brede Stiernor eller glither i sigh, tå är ther ey mykitt bly,
 150 Och Sölff malmen brännes och mals | i qwarnene och sidan
 smältz, Jtem Sölff finnes wärkatt klartt och reent sittandes i
 Stenomen, Jtem i Tyske landenn är ett Sölff Bergh, som kalles
 Fribergh ther funno the Sölffwitt hwitt och blött, ständendes
 som ehn seger gröter, aff naturene så werkatt, och är yppet
 Sölff, Jtem Järn finnes wärkatt i Stenbergomen och mykitt i
 kärrom, mosso och Syögom wärkatt aff naurene i små kornn,
 som ärter, Och thett haffwer i sigh mykitt slaggh, och ther aff
 bliffwer blött och segdtt Järnn, och tarffwes resas medh star-
 kom eldh. Jtem Koparen finnes wärkader i Stenonom
 beblandeder såssom i Swerige allom är nogh wetterligitt, och
 i Tyskalandene, på bergeno gosel är, Och tå the Stenene brän-
 nes rinder aff them Brennesteen, hwilken i Swerige kalles
 koper rök, Jtem bly och Theen finnes och blandett och
 wärkatt i Steenbergomen, och i the Bergen pläger finnes
 151 Qwecksölff, rinnandes, Sommom stadom pläge finnes | röd-
 brun malm i Jordenne som thett wåre iærnn malm och i Jord-
 ene vmkringh honum äro små droppa Qwecksölff, och the
 samka them som graffwe Sidan leggie the Jordena vpgraffna
 i vgnen att törkas, och medh them Rökenom ther aff går fölier
 Qwecksölff vp och säter sigh wider vgnens hwalff, som små
 droppa, och them stryka the nider i ett kar ther watn är i och
 ther löper thett sammen och så sankes thet, Jtem ehn steen
 eller tungtt Jern kan flyta offwan på qwecksölffweritt Meen
 ett minstha kornn aff gull siuncker strax in i Qwecksölfferitt
 vm thet legz på thett Jtem somblige pläga så göre Qwecksölff.
 Försth tage the twå store lerkrukur brända och inthet
 glaserede. Så gjorde att botnen aff then ehno krukan

sammanfeller sigh thätt, satter i munnen på then andro, och then krukana som offwan på ligger, skall haffwe på botnenom mång små hooll, | och then andre krukana graffwes nider i Jordene och lätz full medh watn, Sedan säties then andre ther offwan i munnen, aff henne, och klemes alstinges tätt saman, både the krukerne medh luto sapientie och then öffwermere krukana, medh godh Sölffmalm slagin små medh hambrom, som andre nötter, Sidan klemes ett thätt lock offwan på henne aff leer, så att ingen röker kan ther vt komma, Och sidan göres elder offwan vppå the krukona och vm kringh henne, så att then Sölff malmen som jn i krukona är, swettes och wermes långsamblige mer och mehr, och thå will qwecksölffwitt fly och ryka bort, och kan inthe holl finne, vthen allenest nidh egenum botnen, och köffwes i watnett, ther röken och qwecksölffwitt siuncker till botnen, och sidan alltt är bränt öpnas och samkes. Men Sölff malmen är inthett thess werre, Jtem Qweck | sölfwitt är ett starcktt etter, qwecksölffwitt ren- 152
sas när thett tryckes gönum barkatt skin, Jtem Qwecksölff
kastat j annan smältare malm, gull, Sölff eller andre, och så blandes medh them, och strax giutes i watn, och sidan förgylles ther medh, strykandes påå någon malm, och lägges så på elden,

Hwi smelter någer malm. C: 7:

Mångehandat tingh ähru smelteligen som wax, sallt, Alun, och annor flere, thå lekewäll smelta malmerna annorledes, ty the haffwe lekewäll behollendes i segh altidh thett som törtt är, än tå the äro smelte, hwilken torkett är aff Jordene, och ty giffwa the inga wäska från segh alles, och ey hängie widh the tingh, på hwilken the giutes, smälte, så haffwer i them wäska tagitt törkona, och torkan weskona, att thett ehna är vpsupitt aff the andro, och thett ehna wermar thet | andre, thå brännes 154
thett törre bortt i eldenom som är aff Jordene, och thett aff

watnena är flyger bortt medh rökenom, ty wäskan släcker icke Jordenes heta, och Jordan haller ey wäskona, förmenandes henne bortt ryka, och sådane malmer haffwe i sigh mykitt slaggh, sinder och illa luchtandes rök, men gullitt är alstinges well samanblandatt, i sine Jordh och wäsko, ty giffwer thett aff sigh ingen röck eller sinder, Alle malmer stöckna och löpnas samann aff köldene, likewist som wax, eller talger, som smälltt wåre stöckna saman aff köldene, Jtem the malme som haffwe ofulbordelige saman blandningh i Jordenes deell medh wäskone, som Theen, Bly eller Koper, thess offtere the smältas, thes törrere blifwe the och skörrere, ty wäskan flyger medh rökenom aff them, och törheten bliffwer åter skör, Och
 155 Bly tackan eller annor tingh aff bly, bliffwe swartt, | tå the ähro gamull, ty Solen och Wäderitt haffwe yttersta weskona aff the dragitt vt, Och thett gamble blydh kan ey lödhas, vtan thett swarta skaffs först bortt, ty then inwärtelige wäskan skal tage the andre wäskona, annars bliffwer ey lödningh Jtem Kopar smelter, samanlöder Jtem och Sölff och starkelige hålder, ty ij honum är mykitt fett Qwecksölff och wäska,

Hwi vtuides segh någor malm slagin. C 8.

Thilförende skriffwitt är, att thett törrer är blandatt medh wäskone, och wäskan giffwer sigh vndan för hamarens slaggh, dragandes medh sigh thett törrer som i malmenom är, än tå att kölden haffwer giordtt then wäskan sterda och starcknadtt, Men gullitt är segast till att driffwa vtt widtt och tynntt, och ähn Sölffwitt, Koper, Jiern, och Bly driffs så tyntt
 156 att thet spinnes på Silke och wäffs. | Men på fyre marcker gott Sölff legs en marck gull och så driffs Sölffwitt och gullitt vt både tillsamen att siette delen gull eller mindre vtdriffs så mykitt widtt som fyra dela Sölff, och Sölffwitt haffwer gull leter på andro sidone, Och vm thett Sölffwitt medh gullena så vtdriffwitt smältes, tå synes thet alltt ware Sölff, och inthet

synes till gullitt, Men driffs gullitt serdelis thå kan thett icke så myckitt widtt vtdriffwes, ty hamer slagin gingo egenum thett, Men på Sölffwene lagdtt driffs och brister ey sönder, ty thett haffwer j sigh subtiliga wäsko, som ey släpper ehn deell från then andre, Vtan drager honum medh sigh jemlige widh huartt slagitt som hamaren tager, Och the malmer som ey kunne driffwes vtt haffwe orene wäsko, och ähro ey ren-sade, och the som brista ähro ey fulbordelige myngde i sino vpbörielse, som war the wäskan | medh törhetene, Och tå 157 Theen och Koper blandes samem smälltt eller andre malmer, thå lotha the sigh ey wäll vtdriffwa, vtan heller reffna och brista sönder, vnder hamaren, ty the kunne ey fulbordelige blandes hwar i annen, inwärtelige.

Malmerners litt. C. 9.

Thre leter finnes malmerne haffwe, och ehn aff them är almenneligen i allom malmom, thett är skinachtigheten, Then andre leten är hwitheett, och är i Selffwena, Blyett, thenett, och Jernett, Tridie leten är Golheett, och then är i gullena, och Koperenom, Jtem thess subtiligere wäska någer malmer haffwer, i sigh, thess yppere skeen giffwer han aff sigh, thå han är brunerader, och ty skin gullitt mesth. och ther nest Sölffwitt och Jiernitt, Och thett är skinachtigt ther man kan spegla sigh innan, Jtem then malmen i Stenomen finnes hwiter, är aff godho Jordh, som | ther blandett war medh 158 subtiligo wäsko, och wartt Sölff malm, Men bly. Jern, Theen, hade i sine blandningh orene Jordh. och mesth Jernitt, thy Jorden j them är mykitt brändh, Ty thett som är mykitt röth och fylska i blötom tingom, thett är roster i Jernn, och androm Malmom, och Sölff röster är blå som lassura färga, ty thett är klar wäska, Goll liter i Malmomen kommer aff Brennesteen, ty han siuder wäskona så starkelige medh hietanom i Jordene, att the bliffue gole, Såssom må tages licknilsse och

vnderståndh, på honungh, galle, piss, och annor tingh, hwilke goll warde aff mykin hiete, i wäskone, Och är then wäskan och Jorden wäll reell, och sammen blandett, tå warder ther gull j then hietanom, äro the oreen, koper,

Malmernes smaker och Lucht C 10.

Aller malmer haffwer smack och lucht aff Brenne-
159 stenenom | Och än tå att nepligen någer smaker kan kennes
aff Theneno eller Blyena, thå likwell må thett pröffwes
medh thett, att vm någett ständer lenge j Theen karen,
hwilkitt meniskian äther eller dricker, tå sarger thet
inelffwerne, och thett i Kopar kar står ergar och fördärffwes,
illa smakandes och luchtandes, Men gullitt är så stadeligitt,
att thess brännesteen giffwer ingen smack eller lucht ifrån
sigh, Sölffwitt giffuer liten smack aff sigh, Men alle giffwe
lucht j smältningene aff sigh, Jtem öffwer alle andre mal-
mer giffwer Koperen och Jernit från sigh smack och lucht i
the watn som rinna aff them Bergom som the äro jnnan,
och bliffwe bäsk och wämieligen, att ingen giter druckitt
thett watnitt, och vm någer anner wäska lätz j koper kar, tå
bliffwer hon strax illa smakende, Jtem Röken aff Malmen-
160 om är mykitt törr, och törkar eller läker rinnande ögon |
och mykitt är meniskian skadeliger inwärtet, och ty skole
the som bruke Bergh och Malm hanthera i eldenom wäll
täppe åther ssine nässe, och munn medh mångfallom kläd-
om, äller andre tingh.

Malmer brännes bort eller ey. C 11

Somblige malmer brännes bortt, och somblige brännes
litedtt eller inthett bortt, Allom är wetterligitt att watnedh är
ey aff the tingh som kunna brinna, Och the tingh som äro

feett, brinna ganske mykitt. Jtem brännesten haffwer i sigh try
tingh, thett första är att han haffwer ehna wäsko i hwilke then
fetmen flyter Then andre är att han haffwer aff Jordene, Tridie
är att i honum sitter ehn inwärteligen wäska, hwilken ey kan
bortages, vtan then brännestenen slätt förderffwes, Och ty
pläga alchimiste twätta brännestene*n* medh etikio, medh piss,
medh suran sker wasla, och androm hwassom watnom, thill
att borttage aff | the förskreffne twenne wäskorne, 161
Siudandes thett offte och vphöyendes medh hielmenom, ty
thett kan ey lidha elden, vtan brännes bortt, och brenner
tesligis vp malmen, Tesligis är och wetandes vm
Qwecksölffritt som är i allom malm, att i thett är och ehn
wäske, Jordh subtiligen, Och these wäskorne som äro i
brännestenenom och Quechsölffrena, äro the ey alstingis rene
och wälfulbordelige samen wärkadhe medh then rene Jordene
så att Jorden haller wäskan, och wäskan wermer Jorden i
eldenom, thå brännes then malmen bortt eller wäskan som är
i Qwechsölffrena, eller brennestenenom, och flyger bortt
medh rökenom, och malmen bliffwer åter liggandes törr
vpbränder, hwilkitt aldrig hender i gullena, ty thett kan ey
brännes bortt, som andre Sölff malmer brännes bortt någett
litedtt, koparen brännes mykitt bortt, och Jernitt tesligis,
Blydh och thenett flyger bortt med rökenom | ty teres wäske 162
är ey wäll stadfest, och ty brännes the Malmerne snarlige i
asko, Jtem tå malmerne brännes eller wärkes effter mester-
männernäs konst, måge the vmuendes och vmskifftes, så att
aff ehnom malm bliffwer ehn annor malm, som aff Sölffwena
gull, ty the haffwe alle ett vphoff och börielse aff
Qwecksölffrena, och brännestenenom, hwilkitt Alchimiste
pläga öffwa, Och naturen wärkar offta i Jordene, aff ehne
ådro både gull och Sölff, och ther som ådrenes vphoff war,
funno the som arbetede, alltt ware klartt gull giordtt, och
sörgdo the Bergzmännene mykitt ther aff, ty the wiste wäll att
diupere nider war ingen mere malm, i thett Bergitt, och stun-
dom lychtas thett medh alun,

Mestere som schriffwe vm naturens lop, giffwa till licknillsse
 163 i alle malmers wärkan, att brännestenen är | som faderen
 ther affler och Qwecksölffwitt är moderen i hwilko affles, Ty
 aff faderens och moderens sädh och samblandh affles barn,
 Så görs och affles allehande Malmer aff Brennesten, och
 Qwechsölff, Wetandes är först att Brennestenen haffwer i
 sigh wäske, ty han smelter, och rinder widh eldens werme,
 och sterdnar aff köldene, han haffwer och i sigh mykitt törre
 Jordh, ty han smålas aller i puluer, tå han slås han haffwer
 och mykitt fetma i sigh, ty han snarlige tager eldh och böryer
 brinna, och ty är vnderståndendes att han är saman kommin
 och wärkas aff mångh tingh och thå likwel till inthett är hans
 natur fulbordelige kommen, vtan är som eho sädh aff hwilko
 någett är qwemmeligitt wäxa effter naturens lop, Och ty
 haffwer naturen forseedtt och förskickadt, i them rumenom
 yffneligen Brennesten, hwar som i Jordene skole wärkas någre
 164 malmer, liqwell kan brennestenen ingen | malm wärka aff
 sigh sielffwan, vtan i qwechsölffwena, såsom mannen kan ey
 affle barn vtan i qwinnone aff begges theras samblandh,
 Brännestenen haffwer golen litt hwilken honum tilkommer
 aff hietanom, som honum brenner i Jordene aff wäskone
 honum wärkandes, ty såsom i meniskiones och diurenens le-
 kamen naturligen inwärtens wermen smälter och siuder maten
 i bukenom, och offwan vppå kommer någen frade och skume,
 Så är brennestenen som ehn frada och skum i Jordene aff
 hietanom wärkatt, Item somptt aff Brennestenenom kalles
 ware liffwandes brennesten, och sommer döder, och ther i är
 ingen annen skelfongh, vtan then som är smälter sidan han
 är vptagin aff Jordene, han kalles döder, then som är ey
 smelter eller gutin, kalles liffwandes, Jtem på öijomen som
 äro i haffwena mellan Ciciliam och Wallandh, är i Jordene
 wärkatt mykin brennesten, och tesligis mångom städomb i
 165 Wallandh i | Campana och Neapoli Jordh. och tager vp stor

stycke och buta Somblige städes är thett ofulkomnatt, och thett siudes medh Olio, och görs fulbordeligitt Somblige städes finnes brennesteen, hwilken thill inthett anner tiener, vtan thill klädhe letares konst, ty ther medh göra the vllena blötha och huita, Jtem brennesten tiener mykitt i lekedomer och blandatt medh talgh samem smälltt och smortt på ryggom och länderne fördriffuer thett werken, Jtem smälltt medh grann kådho, tager blemor bortt aff anlithena och spetälsko smortt ther vppå, och många andre lekedomer göres aff brennestenenum.

Aff Qwechsölff. C 13

Qwecksölff haffwer i sigh twenne naturer, then ehne är aff watnena, then andre aff Jordene, hwilke thwänne äro i thett samblandatt starkelige så att vm thett sätz i hielmen ensamptt till att vphöyes tå vphöyes thett alltt, och inthett minskas, och inthet törkas, | eller hårdnar, vtan thett haffwer någett holl eller ande rum till att flyga vt, Jtem qwechsölffwitt är till att wärka malm, sådant som modereners natur är till att affla barnn hwilkitt aft Brennestenens heta wändes i Malm, i Bergomen, och Jordene. Item qwechsölff är mykitt kalltt och wått, och gör thett meniskiones senor så wanmechtige hårdelige som hon wore nummen, Thett dräper löss blandatt medh Jster, Jtem blandas quechsölff medh Brennesten, och sal armoniacum och vphöyes, thå wändes thett i rödha puluerers skinandhe, och brännes thet sidan, tå bliffwer ther aff ehn wäska, rinnande, Och thett som vppe sitter i hielmenom, i hwilkom uphöyelsse giordes, är som en alabastri sten och tå han stekes i eldenom, bliffwer ther aff qwechsölff, Item qwecksölff dräps medh konst, och blandas sedhan medh mångom tingom, och görs hardnatt medh Brennestenenum och offte mals och indrichs medh andre tingh, att thet skall ey | flyga 166 167

bortt i eldenom som alchimiste göra, Item huru thet tags vt aff steen malmenom är tilförende skriffwitt etc.

Aff Bly. C. 14.

Bly är nestan sådan i sinne natur som Qwecksölff, och tå thett är smelltt, är thett tilseende som Qwechsölff, Men i samauerkilssena haffwer bly i sigh mera aff Qwechsölffrena, än aff Brennestenenom, fångitt, Och äro ey fullbordelige saman blandatt, vten såssom ett litedtt stycke löpe löpnar saman mykin miölk, Så haffwer Brennestenen löpnatt qwechsölffrena saman, och wärkatt ther aff Bly, och thett Qwechsölffritt war ganske orent och wäske fulltt, och thy flyger then wäskan snarlighe bortt, tå thett legs i elden, och inthet bliffwer åter vtan ehn aske, Jtem Bly är i sin natur mykitt kalltt, och ty haffwer thett enkannelige krafft mott skörheett, när thett vtslagitt tyntt bindes på meniskiones länder eller liuska, smortt medh Camphora, Men thet är ey mykitt
168 öffmandes | ty thett driffwer onda. wäskor vp i hoffweditt, och gör meniskiona som hon wore nummen, Jtem Bly skiffwor hengde i ett kar ther etikio är i göre på sigh blyhwitt, och thett skrapas aff them, och skiffworna hängias åter i karitt, Och thett hwita som ätikian så vtdrager aff blyett är qwechsölffwitt som war löpnatt i Blyett, Jtem bly brennes medh brennesteen, och görs ther aff Cenober och brännes thett än sidan starkere, tå får thet hwitan litt, som Blyhwitt, Och brennes thett sidan aldrestarkast tå förtäres Brennestenen bortt, och thett bliffwer åter Bly, Doglikwell icke så mykitt som thett war tilförende, Item Bly haffwer i sigh mykin wäsko, och therföre rensas medh the andre Malmer, Som äro Sölff, Gull, ty thett sätäs på tör steen medh them i eldenom, och thett frier th[e]m i eldenom, att the ey förmykitt brännes, ty Sölffwitt är wått, och elden är törr, ey wiliandes brennandes lodha widher Sölffwitt, och ty läggs ther thill Bly,

att | elden skall thess betre lodha ther widher, och brinna, 169
 Och tå Blydh är smålth, siuder thett Sölffwitt isigh och gullitt,
 och the bliffwe rensedhe i eldenom Jtem Bly haffwer swåra
 wicht, ty thett är tått, och aff mykla wåsko wårkatt saman,
 Jtem twåskorna är Bly, ett är swartt Bly, och annedtt är hwitt,
 Jtem swartt bly görs i Portugalie landh och gallicia aff
 sandenom som ligger öffwerst på Jordene, Hwilken sandh
 allenest kennes på thet han är tung, och haffwer i sigh månge
 små Stene, mest ther som små beckier äro, torkade vm som-
 maren, och then sanden twåtta the som göra ther aff Bly medh
 trogh, och thett som bliffwer qwartt på botnenom, bära the i
 vgnen att bränna och smälta till bly. Jtem finnes och Bly i the
 Bergh som gull malm är saman blandatt medh Stenomen, och
 then bly malmen haffwer så swåra tungheett, som gull mal-
 men, och the skilia gullitt | från Blyena i vgnenom, medh 170
 eldenom, Jtem i Cantabria, görs nogh swartt Bly, och aff thett
 vttags Sölff, och ey aff hwitt Bly. Jtem Swartt Bly kan ey löd-
 has saman vtan medh hwitt Bly och Olio, ey heller kan hwitt
 Bly lödhas saman vtan medh Swartt, Jtem swartt Bly wårkas
 i tuenne motto, annett hwartt aff sine ådhro ensamptt, eller i
 Bergen medh Sölff malmenn och åtskijlies medh eldenom,
 och thett som först rinder i vgnenom, är theen, och thett ther
 näst rinder ähr Sölff, och thett som bliffwer åter i vgnenom,
 tage the lätandes ther thill en tridingh aff Malmenom, them
 samma och smälta then andra resona och bliffwer swartt Bly,
 Giutz smelltt Bly på papir, thå bränner thett ey papirett sön-
 der, Indie landh haffwer huarken koper eller Bly, vtan the ther
 boo, byta thett till sigh för perlor och dyre Stene, Jtem i Brita-
 nia, Hispanie och gallia landom, görs nogh Bly aff sandenom,
 som | ligger öffwerst på Jordene, Jtem Bly wåxer vm thett 171
 ligger mångh åår orörtt, i wådrena Item Bly kar smälta ey i
 eldenom, så lenge the äro fulle medh watn Men legs ehn liten
 Steen, Spiker, eller Koper nagell på botnenom, i watnitt, tå
 brennes strax holl på botnen, Jtem Bly brennes till asko så tagh
 Bly skiffwor, och leggh them i ett Lerkar, och mellan hwario

skiffwone Salltt, och Stötter Brennesteen, och klema offwan vppå ett tätt lock, och säties på elden att brännas, eller lägg Blydh i ehna bredha ler panno, och Brennesteen ther till medh sätiandes på elden rörandes ther i jemlige, tå *thet* är smelltt, och förutare tigh well för rökenom, Sidan thett är i asko wäntt, twättes wäll offte medh regn watn, och stözt i mortarenom, och sigtes grantt. then asken är godh i mångehande läkedom, till gamble bölder, fylsko, såår, som ökijas eller rinne, och thill ende tarmen som vtgår,

Theen haffwer samme natur som Bly, aff hwilko förschriwwitt är, soglikwell är theenett hwitare och renare, ty thett är wärkatt aff renere Qwecksölff, hwilkitt hardnatt ähr, och giortt skörtt, och medh hwadh malm then smältes, thå bliffwer han skör, och oquemmer till att vtdriffwa med hambrom, ty han brister gerne, Jtem then eller Bly tager ey rost på sigh, vtan göre ene andre orenligheett, aff sigh, ty the haffwe inge heta wäsko i sigh aff hwilko någer roster kan göres, Jtem the tuå malmerne giffwa ingen klingande liudh aff sigh, ty the ähro blöte och wäsko fulle, men Sölff, gull, koper, och Jern giffua klingande liudh aff sigh, och theenitt litedtt dumptt liudh och ty blande klokke giutare then i malmen, att klockerne skolle få grofftt liudh, och ey för mykitt gälltt liudh, Jtem theenitt rutnar snarlige stöpt, och lagdtt vppå tack eller
 173 piper, i Jordene, och | Bly förökes tiockner och wexer i wädrena, och Jordene liggiandes lenge, ty theenitt är ganske lösliga saman blandatt thå thett wärkas, Men blydh är grofftt och dricker daglige i sigh wäsko, och så förökes wäxandes Jtem i ängelandh görs harttt och klartt then, och i britaniam och tyskom landom, görs blötare then,

Aff Sölff. C 16

Sölff är aff quecksölffuena wärkatt, hwilkitt war reent och klartt, och tesligis aff Brennestenenom som war subtilige giorder, medh hietanom, och all öffuerflödigh wäska vttuingatt, och lekuell haffwer thø iu i sigh någott aff Brennestenenom, huilken kennes luckta tå Sölffwett smeltes, tå likuell haffuer thet litett huitan aff quecksölffwena, och är stadigt och hartt giffuandes klingande liudh aff sigh, ty naturen haffuer rensatt ifrån thett alla onda wäske, Jtem Sölff är i sin natur kalltt, ty thett är aff Quecksölffwer | kommitt, och 174 ty thett haffwer i sigh subtiligitt watn, är thet gott lekedom malitt medh kryddom, och enkannerlige för hiertans skälffuo. Jtem Sölff finnes i Jordene blött som en gröter, wärkatt aff mykitt Quecksölffwer, Jtem stundom finnes Sölffuitt aff naturene wärkatt ståndandes rent, och klartt, som ehn studh, och stundom som annor rep liggandes långgt i Jordene, ty ådrana aff aller malm går såsom hieten och dambitt eller sigh vtueger till i Jordene och Bergomen, Stundom är Sölffuit i Stenom blandatt, Jtem Brennestenen brenner gerne Sölffuitt, och andre malmer, vm han kastas på them tå the äro smelte, ty han haffuer skylskap medh them på naturenes wägne, Men annor tingh brenner han ey så än tå han kastes på trä eller Stener lugande.

Vtdrage Sölff aff Stenenom. C 17

Sidan stenen eller malmen är vtagin aff Bärgruff | wene, 175 brännes på wende rosta, i tio elder, och slåes Stenene sönder medh hambrom emellen huan elden så att huartt styckitt bliffuer litedtt som nytter, och ingen råmogheett är i then Sten malmen och sidan bäres i vgnen, Men i Vngere landh pläga the

mala then Sölffmalmen på Quarnom, för än the honum sätia
 i vgnen, Och sommer Sölff malmer tarffues ey att brännes i
 så många elder eller wände rostom Jtem vgnen skall så
 byggias, Achtes först Jordmmanen Widh älfuene eller någer
 bäck rinnande i huilkom hiulitt kan byggies som bälierne skall
 drage och iempte then becken leggies nider i Jordene en stor
 bredh hall, så skickatt, att watn sogh som i Jordene är, kan
 haffue sin gångh vnder henne, och offuan på hellene legges
 ehn grundh wall, och bygges så vgnen vp fyrekanter,
 176 haffwendes tuå alne breddh i botnenom, och vpdrages | si-
 dorna saman, så att han haffuer ey mehr öffuerst, vtan ena alin
 bredh. och högden skall ware tie* alne, tre vngzssens sidor
 skole ware tiocke murede, och then fierde sidan som från
 weter, ey mykitt tiock, ty hon niderbrytes så offte vgnen skall
 förnyes inuertes i botnenom, och weggiomen, Botnen skall
 göres aff gran stött kool, och stötto salleder leer, Jtem thuenne
 hol skole ware på vgnenom. ett bak på vgnen ther bälierne
 bläse, iu ena aln vp från botnenom, thett andra framman till
 ena halffua aln från botnenom, genom huilkitt holl slaggitt
 skall flyte vt alidh ståndandes öpett, och genom thett holitt
 stingis in ett långdtt Jern, pröffuandes vm botnen är fuller
 medh bly, tå stinges ther in ehn stoor Jern sleff och öses vt
 blydh i ena runda grop, först vtdragandes slaggitt, och när som
 thett blydh kolner i gropene offuan Så lyfftes aff ett stycke
 effter annett, medh ett Jern, Sidan vgnen är worden kaller,
 177 redes inuertes till på | botnenom, att smelta och blåsa annen
 blästen, Och är malmen wäll godher och feter, tå må Blydh tuå
 [resor?] vt össas huar tridie dagh.

Skelia Bly och Sölff. C. 18

Tagh aske som brändh är aff Benom, eller aff brände
 wädre hornom stöttom, och sightadom, och först bygges ehn
 fyrakanter mur, höger vp till knän, en famn haffuendes på

* Enl. W. Holmqvist felskrivning: skall vara tre

breddene, och mitt på then muren göres ehn täst aff the
 förshreffno askone, wätandes henderne och askone, tryck-
 iandes henne stadelige sammen, så att hon står som ett stortt
 karma fat worden, Sidan lägg ther på kool, och glöder att
 törka then tästen, Och så legges ther vppå thett Blydh, som
 vttagitt war aff Sten malmenom, och eldh glödhen ökes och
 blässes medh handh bäliom, så att thet smelter, sidan haff ett
 krokott Jernn på ett skafftt, och medh thet rakes och skumes
 thet smelta blydh sagtelige. sidan | legges ther opå små törr 178
 wedher, att Brenna, och Blydh flyger somtt bortt medh
 rökenom, och somtt tager tästen till sigh, och när Sölffwit
 börjar till att huitna, och rörer sigh vp och nider, ehna stundh,
 och när then rörlissen wender åter, tå är Sölffwitt klartt,

Aff Koper. C 19.

Såssom tilförende är sagdtt att alle malmer wärkas aff
 qwechsölff och Brennesteen, så är och Koperenn, Men thett
 han bliffuer röder, och the andre Malmerne huite, är thenne
 saken, ty qwechsölffwit aff huilko han wärkas, är reent och
 gott, Dogliquell haffuer thett vtuerdes wäska i sigh, och
 Brennesteene är ey reen, huilken som blandas medh
 qwecksölffuena tå koperen wärkes, och han bränner thett
 Quechsölffuit och wäskorna, och så bliffuer malmen ther aff
 röder, och ey kunne the tuenne delerne fulbordelige i
 wärkningene saman föges, för oreenlighe|tene som the 179
 haffue, och ty giffuer koperen aff sigh mykitt Slagh, och sin-
 der och minskes i eldenom, och ther aff renses, och synes
 siden skine som gull, Men aff then koparen, som feller mykitt
 hamer skäll som fiskia fiell, han är onder haffuendes mykitt
 aff Jordene, som brändh är, och illa wärkatt, Sådane är ey then
 koperen som görs i tyske landom på goslere bärgh, skinandes
 sommom stadom som gull, och ty är troendes att bränne-
 stenen är i the Bergena blandader medh arsenico. huilkitt

malmen bränner och värkar fulbordelige, Nu förstå wij att koper är ehn malm som haffuer förmykitt Qwechsölff blandatt medh brännande Brennesteen, aff huilkom han är worden rödher, Jtem arsenicum brännes *thet* till kalk, tå bliffuer *thet* suartt som förr war rött, Sidan vphöyes *thet* medh hielmenom tå bliffuer thett huitt, som sniö, och må *thet* offta vphöyes, att
180 thett bliffuer alstingis huitt, | och tå bliffuer *thet* huast och starck, ingångendes i koperen och gör honum mykitt skinande, Men står han mykitt lenge i eldenom, tå flyger arsenicum bortt, och koperen får åter igen sin egin litt mörkan, Jtem the som mykitt arbete koper, i kolne och paris göra aff honum messingh således Först stöte the stenen som kalles Calamita thett är then som drager Jernitt, och the pulueres, aff stenenom, blande the i koperen, tå han är smelter, lätandes stå i eldenom, så lenge then stenen är bortt bränder, och tå bliff^{ver} koperen som gull, Men oppå thett han skall warde liussere i blanckningene, blanda the ther i någett litedtt theen, och så är *thet* tå messingh som för war koper, Och aff the theno warder messingen skörare och hårdare till att vdriffua än koperen war, Men till att göra then messingen gull litt, binda the mestermennerna, så att han bliffuer lenge i eldenom,
181 medh koperenom, och ther till stöte the glas | grant som miöll, och tå koperen är smelter, och stenen Calamita blandader i honum, tå kaste the thett stötte glassitt ther offuan vppå, och *thet* smelter och flyter offuan vppå koperenom som ehn olie eller fetme, och haller stenen i koperenom, att han ey kan flyge bortt, och medh honum rensas koperen så och bliffuer sinande som gull, vm sider flyger glassitt bortt, och så stenen tesligis och messingen bliff^{ver} klar, Somme mestere mene wiliandes *thet* göra yppere, klartt smelta så koperen medh stenom, och glassitt kaste the på många reessor, och före thennitt blanda the i then messingen Sölff, och många tro att thett är klartt gull, så bliffuer thett skinachtigt än tå thett är ey annett ähn messingh giorder aff koper, Jtem hermes skriffuer, vm tucia huit eller rödh stött som miöll blandas i

smeltan koper, tå wändes han i gull litt skinande, ty tucia
 bränner bortt aff koperenom Jordzligheten, och
 öffuerflödigen wäska som är i honum, Tå lijkuell flyger tucia
 | bortt vm hon ständer lenge i eldenom medh koperenom vm 182
 ther är ey någett som henne hålder, och koperen får åter sin
 egin litt igen, Jtem stänkes koper skiffuor medh saltt och
 ätikio, eller pilta piss, och liggia någre dager, tå går etikian in
 i koperen, och vtdrager på koperen gröne fergo, Jtem leggies
 koper skiffuor på thett träskett, aff huilko wijn är vttrycktt tå
 wexer på koperen fager grön fergo, och blandes medh fagro
 gröne fergone, auripigmentum, tå bliffuer ther aff mörkgrön
 liter, Jtem koper bliffuer lenge blancker, vm han warder
 smorder medh olio, Jtem aff koparenom görs mykin läkedom,
 och enkannelige till gamull såår, och bölder, i thesso motto, I
 hytto vgnenom, ther lågen aff malmenom och eldenom leker
 på Stenena, och vngzbräddena fastnar ehn huit aska. och
 stundom är hon gooll, stundom leen som miöll, och stundom
 hardh och kalles pumex cadmia cerusa eller crusta, the
 samme cadmia sankes i koper hytto, vgnen, och sidan brännes
 i ehne leerkruko | på glöden, och släckes i wijn, och sidan 183
 stötes i ehnom mortare, grantt som miöll, tuås reent och
 törkes och sicktes, Sidan brännes åter som förr, och kastes i
 reent watn, Stötis tuås och törkes, och så werkes till thess
 thett bliffuer huitt som sniö, the cadmia är godh i läkedom,
 hon törker såår och läker, stämmer wäska som rinder, ränsar
 ögon, läker skorl, kommer till att spy vm thett warder ättit
 medh honigh Och ther medh reensas sårblindh ögon,
 blandandes medh miölk, Jtem aff koper görs ehn anner läke-
 dom som kalles erugo, och är ehn grön roster, Tagh hamerskäll
 aff koper, och stötes grant i ehnom mortar, och tuås siden
 många reessor, medh watn och törkis och stötis sidan stänkis
 medh ätikio, och så stände någre dager, och röres offta i thett,
 och tå thett är törkatt, stötes åter grant som miöll, och sightes
 och gömes reenlige thett är erugo, Annerledes görs erugo så,
 files messingh eller koper granner, och then filspånen deggis

184 medh ätikio, och stånde så i tio dager rö | rendes ther i offte ,
och sidan stötes och daggis medh ätikio och han warder grön,
Jtem annerledes görs erugo, Tagh koper skiffuor, och hengh
them i en så eller tynne, ey så att skiffuorne räkie ätikiana, och
täppes tätt offuan, och effter tio dager skrapes aff skiffuorne
grön erugo, och hengh åter skiffuorne nider i tynnene
Somblige kalle thett koperens blomster, Sidan legg thett
blomsterett i ehne lerpanno, brännandes på hetan eldh stötes
och tuås medh watn, offta, thett är gott till att läkia fistulam
i näsune, öronen, munnennom, ströendes thett på som annett
miöll, Jtem giffs ther aff medh två dracme ysten wasle, them
som haffue watn sott, thett hielper wäll, Jtem thet är gott them
som haffue rinnande ögon, vm thett är wäll bränt och tuagitt,
Men obrentt och otuagitt, lätes i ögon som haffue hinno
öffuan wäxste, och thett äter hinnene aff tempereres thett
medh wax och olio. tå läker thet såår i leppomen, och bölder,
röres thett sammen medh grann Qwado, tå läker thett gamull
185 såår, och många | många andre läkedomer göres ther aff

Vtdrage Koper aff Stenenom, C. 20.

Brytes först koper malmen vp aff Bårgomen som äro store
stene, och slåes sedan sönder medh store hambrer, och leggis
sidan på skickeligen wedh, andre flona aff wedenom, och
andre aff Stenmalmenom, och brännes så en godan eldh, och
thett kalles källaroste på Swensko, Sidan slåes then malmen
smärre, så att inthe stycke aff honum är så stortt som ett
hönss egg och tå eldas först vgnen ganske wäll ehna natt
och ehn dagh lagder fuller medh kooll, och så legz malmen
offuan i vgnen, andre flodene aff kolene och andre aff sten
malmen, och så idkas thet jemlige att vgnen bliffuer altid
fuller, Men sommom stadom pläge Bergzmennerne mala Sten
malmen grannen på ehne Qwarn, sidan han är brender i
kollarostanom, och thett görs i Vngera landh, Jtem tå Sten-

malmen brännes lagder på kooll eldh, gör | han aff sigh ski- 186
nande och huitan loga, tå är *thet* Sölff malmer, giffuer han
brunblån låga, tå är *thet* koper malmer, Jtem vgnen bygges så,
Ahtes först tilfelle på Jordhmonnenom, Widh strömen i
huilkom hiulett skall byggias, ther bälierne skall drage, legges
först ehn stor bred hall, så att vm Watnn kommer åt *thet* kan
rinne vnder hellene, anners drager hieten i vgnen watnitt till
sigh, och släcker wirkitt, att thett kan ey flyte, Och görs vgnen
fyrekanter, haffuendes i botnenom innan wäggierne tuå alne
breddh och öffuerst innan wäggierne ena alin, och ypen
offuan och jemlige samem dragin, från botnenom, till öffuersta
haffuendes fem alne högd, huilkens högdh, helfftene skall
ware nidre i Jordene, och then andre halffparten offuan Jord-
ene, Tre vngssens sidor skole muras medh store stener, som
är högre och wenstre, och back sidan Men then sidan som
frammen är, muras ey tiock ty hon är senest murende, och
skall offte niderbry | tes och ypnas tå vgnen skall förnyes, Jtem 187
botnen åt vgnenom göres på hellene, och vppå en stadogan
grundwall, således stötes koll gran och sigtes, och stötes leer
törtt och sigtes genum ett såldh, och aff them salledede kål-
omen, tages tre dela och fierde deelen aff lerena sällada
blandandes wäll samem och släes watn på att thett bliffuer
deuitt, och ey mykitt wåått, Sidan bäres i vgnen och stötes
först att thett bliffuer hartt tryckes thett starkelige på botnen
inuertes i vgnenom så tiocktt att thett är ey alins tiocktt
alstingis tätt sammen, Sidan haffues strax en krokoter kniffwer
och medh honum skäres vt mitt i vgnenom ena alin diuptt
nider slätt, och thett som vtskäres legges strax vm kringh
kupone ther kupan och vgnens wäggie mötes, klemandes och
strykandes alltt wäll tätt och slätt och starkelige, och jempt
görandes kupona och wäggierne, så att inthett kan ther fastna
vtan nider flyta i kupone, Och så göres wäggierne | släte vp 188
medh enfält lär, wäll ält, strykandes medh handomen, Och så
skall then kupan tilredas huarie reesso på nytt, tå som skall
blässes, och thett skeer ehne reesse vm wekone, Och tå som

bläses tarffues stundom instinga, ett Jern tre alne longt satt på ett skafftt, som är fyre alne longtt, ransakandes genum thett hollitt, som framman till är, vm någett haffuer sigh fäst i vgnenom, widh wäggierne, ty fäster slaggitt sigh wider them, tå kan ey wirkitt driffua nider i vgnen och smelta, vtan thett losses warlige så att wäggierne ey förmykett sarges, och bliffua oiemne, Jtem try holl skole ware på vgnen, thett första skall ware back på honum, mitt på hans högdh från botnenom, och i thett holitt inmures en forme aff Jern genum huilke bäljerne skole blässe, Thett andre holit skall ware frammen till nidre widh Jordene, genum huilkitt slaggitt skall jemlige vtflyte, och egenum thett holitt stingis in ett långtt Jern, nider

189 till botnen | Och tå thett dragis vt, sitter koperen vm Jernitt, och ther medh vnderståndes, vm liten eller mykin koper är i kupone, till att läta vt, Och medh thet samme Jernitt ransakes vp i vgnen vm någett är fastnatt wider wäggierne, lossandes thett, Tridie holit skall ware widh wänstre sidone niderst, så att thett suarer rätt in mott niderste botnen, i kupone, och genum thett skall koperen lätas rinna vt, Och ty göres vtan före thett holitt en graff i Jordene, bred och wäl tilredh för skerstenenom medh grannom sandh, Och före koparenom medh förskreffno stybbe och leer blandatt, starck, törr, och hardh att koperen löper icke i Jordene, ty i henne vtläts först skerstenen, Sidan koperen, Och thett holitt skall ware en alin neder mer ehn thett andre holitt, genum huilkitt slaggitt vt flyter, Thett tridie holitt vpsläes medh ett långtt Jern, driffuandes thett in medh ehne store Jern klubbo, och strax

190 Jernitt drages vt rinder koperen effter, | vt aff kupone nider i graffuene, Och så lenge thett rinder som rött är, late the rinne thy thett är koper, Och tå thett börrier rinne så blackott eller blecktt, täppes holit åter medh wecktt leer, satt på en stånge ende, ty thett är slagg tå rinder, Och så är görandes och merkiandes både tå koperen och skärstenen lätz vt rinne, och tå skär stenen är aller vtlupen och vtrunnen, och starknett och sualeder, tå lyfftes medh Jernen en skorpa effter andre

skorpone, bortt öffuer ehne side leggiandes, ty then skärstenen är tå bätre sönderlå och bränna i wändarostanom, Sidan skall göres och mures rum knäs höger mur en famn emellen huar muren, många åt radh, och mellen the murene leggis weder, och then sker stenen på weden, annor flon aff skärstenenom, och anner aff wedhen, Och så brännes ther then skärstenen, i viij eller flere eller färre elder effter thett som tarffues, till thess han böriar lode samem, ty thett är tekn att han är nogh brändh i rostanom, Och tå san|kes then skärstenen, och slåes sönder små som nytter medh hambrom, och bäres så i vgnen som är wäll heter worden, ehn heelen dagh tilförende, och fuller medh eldglödh, Och så blässes medh bälierne jemlige, och ä som wärkitt siunker i vgnenom, tå legges annet fatet titt medh kool och annet aff skärsteen i vgnen, så att han är jemlige fuller, och slaggitt drages vt genum sitt holl, och bäres bortt, och ransake medh Jernena, när kupan är full medh koper att han ey flyter vt medh slaggena, Och tå wari graffuen som är iemsides widh tredie niderste holitt, giordtt till aff samme stybbe och leer, som kupan i vgnenom giordes, och het giordh medh eldh glöder en helan dagh och natt, och tå slåes holit vp medh ehno huasso longa Jern, medh en stor hammer, och strax Jernitt tags vt, rinder koperen vt i then tilredde graffuene och tå slaggitt kommer är thett blecktt, täppes holitt medh leer, som förskriffnit är, och willtt tu skiffita then koperen i små stycke tå | lyfftt stycke effter stycke bortt, effter som han starckner, medh Jernom, Jtem är och en ierntiuffua haffuendes till att lyffita och bäre slaggitt bortt medh henne, Jtem bäckierne skole ware store, och the drages medh hiuleno och watnitt och sommom standom haffues tuå vgnen, huar thera på sina sidone widh axulen, som watn hiulitt är vppå och huar vgnen haffuer tuå bälger, the bälgerne som äro öffuermere mott strömmenom, tryckes nider och wippås åter vp medh stenom, och the Bälgerne nidermere äre widh strömen, tryckes vp och sielffue falle nider, Men i Sverige plägas ey mera än ehn vgn i huarie hytte

haffues, Jtem haffues och en stor trähamer, som böster kolen små, och han skickes så, att han lyfftes medh axulens vmgångh, och sielffuer faller på kolen som vnder honum läggies, och han wari wäll breder,

Aff Iärnn C. 21

Iärn är semst eblandh allen malm, tå likuell kan meniskian
193 aller uärst ware vtan Jern, ty alle ämbe | te, alle konster, brukas medh Jern, Jtem Iärnn wärkas aff orena Jordzlige qwechsölffue, och aff androm brännesten, och ty rostas thett och är skititt, och haff^{ner} thett i sigh en fetan brännesten, och ty tager thett till sigh fett tingh som är tiära, och talgh, så att giutz på thett sidan theen, tå tager thett thenitt till sigh, och bliff^{ner} skörtt aff thett, så att thett kan ey sidan smidas, Jtem then deelen som i Jernene är aff Jordene, han är mykitt bränder, och ty giffuer thett mykitt sinder aff sigh och hamerskäll, och ty kan thett ey smelta och rinna som annor malmer, vtan glödgas, ty Jordan i thett är förtörkatt, och brändh, Och thett Quechsölffuitt som är i Jernmalmenom, bliffuer ey lenge quart i eldenom, vtan flyger snarlige bortt, Jtem ty Iärnitt är mykitt törtt och bränt, haffuer thett krafft till att styrkie magen, och niurene i meniskione, vm hon dricker win eller watn, i huilkom glödgadh Jern är släcktt i, Jtem ståål är then
194 subtiligeste | delen som är aff Jernena i eldenom, huilkitt bliffuer hardere och tättere, och huitare, ty Jordenes deel är ther i mindre, Och smeder haffue mångehande konster och watn till att härda Jern i till måtto, Ty tå glödgad Jern kommer i watnitt, flyr hietan vndan watnena in i Iärnitt, och bränner then wäskan som naturligen är i iernena, och så bliffuer thett hardere mehr och mehr, Jtem tagh salltt som kalles armanicum stötandes samman osläkten kalk, och rör saman medh kalltt watn, som ehn wällingh, och ther i släck iärnen härdendæs them, Jtem annerledes härdes iärn, Tagh tridie

deelen ställ medh iärn, smidandes huadh ambudh tigh täckes,
 Sidan tagh bocka blodh, fröder, och meta marka och yrtena
 rätttyckio stötandes saman i ehnom mortare och sidan törka
 thett i vgnenom, görandes ther puluer aff och ther i temperere
 glödgade iärnen och bliffua hardh Item annerledes Tagh
 yrtena rafam Stött och krame aff henne soppen, och stött
 metemarka, | Och tages wäskan aff them, och blandes saman 195
 like mykitt aff huario the wäskone och ther i släckes och
 härdes ägg iern, tuå eller tre ressor, och bliffuer alstingis hård
 iärn, Jtem är iärnitt glödhatt wäll, och så ligger sidan och
 kaldnar, och inthett släes medh hambromen, tå bliffuer thett
 förderffuett, och blött som bly, Jtem ey är iärnitt qwämmt till
 att slå eller släggies tå thett är glödgedtt rött, vtan thett är
 glödhatt huitt i eldenom, Jtem smeltes samen alun och ätikia
 och strykes på blancktt Jern heett, och thett bliffuer skinande
 som thett wore koper, Jtem medh gipso, cerusa och blöta tiäru
 beuares Jern ifrån råst, Jtem råst samkader aff gamblo iärn är
 goder i läkedom ty han binder, stämmer, och törker, han fäster
 hår som faller aff, han läker skabb och blemor i ansigtana, och
 skabb annerstädes på kroppenom blandader medh wax och
 olio, och medh ätikio blandatt läker then onda elden, Jtem han
 stämmer Quinno | siuko lagder i vll ther mot, Teslikis doger 196
 råsten till ny såår, tuagin i win, och saman rörder medh mirram
 smeltt och lagder i såratt, Jtem han lener fot ol smorder ther
 opå, Jtem roster aff iärn stämmer blodh, enkannelige tå såratt
 är giortt medh iärn, Jtem fistulam och lichtorna äter han vt,
 och the samme dygdene haffuer hammer skäll, aff iärnena
 som rosten haffuer och males granner, och göres ett plåster så,
 Tagh litedtt blått leer, som en nott, sex drachmas hammer
 skäll aff koper, och sex aff iärnens hamerskäll och sex
 drachmas aff wax, och litedh olio, wärkes och röres samen, på
 eldenom, och legges på såår till att renssa them, Månge andre
 läkedomer göres aff iärn, huilka iagh ey her kan schriffue,
 Jtem mångehande finnes iärn malm, Sombliger giffuer aff sigh
 blött iärn som annett bly, somblige förmykit skörtt iärn, Somtt

197 rostas ganske mykitt, Sommer iärn malmer tags vp aff Siö
 botnenom, eller mosom och kärrom, | Sombliger aff hardom
 Stenbergom, och ehn malmer tracteres ey så i vgnenom eller
 eldenom, som then andre på Norebergh, getzbärgh, linded
 bärgh, skinsäckkia bärgh, huar the göre yffteligitt iärn, ther
 haffue the store runde vjna viij alne diupe, och bäre i vgnen
 malmen sönderslagnan medh hambrom sådan som han tags
 aff bärgena, och när nogh är blässitt, läte the smelterne vt
 förste reessen rinna thett som kalles skärsten i ehne graff,
 lyffttandes honum aff graffuene skorpo effter skorpo, effter
 som han suales till, och haff^{ver} then masugnen try holl såssom
 koper vgnen haff^{ver} Sidan slå the then skärstenen i stycke och
 i smiddione legge stycke effter stycke i elden blåsandes medh
 hand bäliom, och tå bliffuer ther aff iärn, och thett hugga the
 i osmundz små stycke, och tå osmunnen är huggen, ligger åter
 i äsione och elden stålitt, som är runnitt aff, och skelltt sigh
 ifrån iärnena, Jtem såssom skelfångh är i watnomen, till att
 198 hårda ägg iärn, | Så är och till att bryna ägg iärn huass, och
 brynestenen smöries medh olio, vm äggen skall warde godh,
 och tyn iärn härdes i olio släckkiandes them, tå bliffue the ey
 skör, eller briste, Item, iärnbärgz ådrer äro bredast ther the
 finnes, och gerne i högom bärgom, såsom är i tadu bärgh,
 sönnan Jöneköpingh, än tå thett inthett nu brukas,

Tingh als i mällenn C. 22.

Här till är nu skriffuitt vm allehande malmer, och theres
 natur, och framdeles är skriffuendes vm the tingh som haffue
 sigh als emellen malmer, och stener, ty the äro huarken mal-
 mer eller stene, vtan haffue natur både aff stenom och
 malmom, och haffue någre sådane egeligheter, att the ey
 kunne smelte, och rinna, Malmerners egelighet är smelta och
 rinna i eldenom, ty Stenerne äro törr tingh, och malmerne wåt,
 Stenene aff Jordene, Malmerne aff watnena, Men the tingh

som äro als emellen, haffue både | aff Stenerners torhet och 199
malmerens wäsko, och inthett there fulbordelige, såssom
marchasita smelter ey i elden som malm, och likuell haffuer
liten och wichtigkeitene som thett wåre malmer, Item alun
thett småles som then tå thett stötes, och likuell haffwer sin
warilse aff watn, och tå som naturenn wärkar sådan tingh,
som äro så als emellen, är någon brist i wäskone,
Quechsölffuena, och brännestenenom aff huilkom tingitt
skulle wärkas, och ty fulbordade naturen aff ämpnena thett
hon fulmechtade fulkomna, Och the mästermän som wilia
wända en malm i en annor malm, skole thett göre medh the
tingh som äro als imellan, ty the äro som ett medell ther thill,
huilke äro och siu, som malmerne äro siu, och kalles så salltt
alun, Arsenicum, marchasita, nitrum victril, och chrisocolla.

Aff Salltt. C. 23.

Saltt är huarken Steen eller malmer, vtan haffwer | sin 200
warilse als emellen the tuänne, och thett wärkas medh
hietanom aff watnena, som haffwer i sigh groffua iordlighet,
och ty smelter thett i watnena eller rå wäder, och allehande
salltt thett annett huartt görs medh konst, eller wärkas aff
naturenes wärma och Solenes hieta, Här i wallandh mongom
stadom haffwer folkitt skickatt och giortt Jordene släta widh
haffuitt, och planeratt medh leer, och ther lethe the vm hete
Sommeren haffs watnitt löpa in vppå at stå, och thett wärkar
Solenes hita i Salltt, Så häffue the thett samman i stora högar,
som andre store ladur låtandes thett stå ther tu år eller länger,
till thess the sälia thett, eller förett thädan, Så törlade Solenes
hita en siö allan i salltt, widh staden Tarentum, och en i Cicilia
landh, och flere städes tesligis i haffz strandene gör solen
mykitt Salltt, Item widh staden Memphim, i Cypri landh, äro
elffuer som rinne och Solen wänder thett watnitt i Salltt, så att
thet | Saltidh står offuan på älfuene som en ijs, och watnitt 201

rinner vnder, Tesligis och i armenie landh, och widh Bärge Caspie, Item i africa äro kärr som göre aff sigh salltt, Item i vngere landh, och i pålandh, och i indie landh, äro salltt bärgh aff huilko the hugge store stycker, som the hugge anner Steen bärgh, och före thett vm landen att sälie, och konungerne haffue ther aff mere ränto, än thett wore Sölffbergh eller gulbergh, Jtem i tartara rijke äro högh och stoor saltbärgh och ther wore nogh spisa alle werldene medh salltt, Item konungen i tartara landh haffwer vpbyrdh i sin årlige skatt aff Salltt som görs i enom Stadh som heter Qwinsai tusande och sexhundred tusande ducater gull, Item i Cappadotia landh graffs thett vp aff Jordene i storom styckiom Jtem i enom stadh som heter Charsis i arabia byggia the huss aff salltt stena, Item i Hispanie rijke hugge the salltt stenena aff Berg-

202 omen, så stora som them täckis | och äro liusse som glass att see igenum, Jtem i ett rijke heter Cathai, heffue the sanden sammen, i stora högar, och bära ther mykitt watn vppå, Och sedan samka thet watnitt som rinder vt vndan sandh högenom, och ther aff siudha the salltt, Jtem sommom stadom brännes icke trä och aff askone dijstillera, och siuda salltt ther som the haffue ey annett salltt, Jtem sommom stadom siudz Salltt aff rörhwas och Säff, Jtem i capadocia landh görs golltt salltt, Jtem i mångom landom görs och siudz saltt aff haffs watnena, Jtem i frankarijke äro brunner och källor, aff huilkom ther siudz salltt, och tesligis mångom stadom i tyskom landom, Tre städes i hildensim biskops döme i kanner, i Stadzfårtt, och i askersleu, Item tuem stadom i Magdeborgh, i grotze salte, och i Hallen, Jtem här nämst Swäricge widh lybko i stadenom Lynaborgh Så haffuer gudh och naturen begåffuet all landh och rijke medh Salltt, huilkitt långt wåre aff skriffue,

203 | Och ty är troende att så wäll haffuer Gudh begåffuet Sverige medh Sallt källor, Men inbyggierne och almogen är så fåkunoger, att the ey kunne vpläte ögonen till att leta them vp än till thenne dagen Huarföre råder iagh, och maner alle rijkssens inbyggierne, att the ähnnu wake vp och lete,

ransakendes till att finne Saltkällor, Och enkanneligitt täckn äro these, Huar saltkällor skole finnes, att ther vpå iordene will inthett gräss wäxe, Och ther som fää, oxer eller köör äta iordene, Ter graffues diupt nider till watnitt, och siude thett lenge, Så är letandes idkelige, ty the äta ey Jordene, vtan ther hon är salltt, Jtem i Lynaborgh ther nhu siudz salt, war en skarn putz, i huilkom Suin plägade vm sommeren söle sigh i hietanom, och tå the heem kommo wore törkat i Solene, effter the hade sölat sigh, Och så wore the suinen huit, som för wore suart, ty aff Solenes heta war | wäskan på hårit wändh i huit 204 Salltt, sidan ransakede the huar the haffde sigh sölatt, och funno att ther war saltt watn, aff huilko oseyeligitt gagn och nytto är kommitt, och siudes ther så saltt,

Siuda Saltt C 24.

J Lynaborgh haffue the salt pannor tiocka aff Bly ej spanne diupe, fyrahörnota och brede på botnenom och ther i winda the watnitt vp aff brunnene, och siude thett medh starkom eldh, rörandes ther i, och dragendes saltit som görs på botnenom vp lätandes thett törkas, och åter late mehre watn i pannone, Och ther skiffte the thet watnitt huarior sin deel medh mälningh, Jtem i Norige siuda the salt i Jern pannor, fyrakanta, huilka ej äro diupere, än sex tuerfinger, och halff annen fagn bredh, och två famne longh, the pannen står på tua murer, som gå vnder huarie pannenens sido på lengdene, och weden och stockerne instingis vnder pannene, widh både | änderne, Sidan görs en bryggia longtt vtt i haffuitt ther som 205 wäl är diuppt, och ther säties nider til botnen en pump, ty watnitt är saltere widh botnen ehn vppe på och så pumpe the watnitt ther vp i ehne ränno som löper in i pannona, eller någett kaar, aff huilko the lotha thett watnitt i pannona, och så haffuendes iämlige eldh vnder, siudandes och rörendes ther i medh iärn skofflar, och tå saltit är giortt össe the thett aff

pannone, och åter fülle henne medh watn till att siude mer
 sammeledes Jtem the som boo i Jutlandh, widh strandene och
 haffuitt tage gräs som driffuer till landett medh strömmen och
 kalles tångh och häffue thett sammen och bränne, sidan tage
 the asken aff then tångeno[m], lätandes henne i ena tynno,
 och slå först reent watn på henne. lakendes lut ther aff, och
 then luten siuda the i store leerkar, och warder gott salltt, Och
 effter som saltid warder giortt, tå thett siuder, össe the thett
 vp medh ene sleff, och törke thett, och widh the lerkaren i
 huilko the siuda loder saltit så widh vm sidan, att sleffuen
 206 gånger inthett in, Sidan slå the thett karit sönder, | Och göme
 saltit, Jtem i enom stadh som heter Memphis i greska landh,
 siudz röt saltt aff sådan dy som i Suerige kalla rödhka, Men
 huar är then i Suerige som någon tidh frestade att siuda rödko
 huadh ther aff kunne warda, Jtem salt haffuer store kraffter
 och dygder i läkedom, Och är haffuandes heta natur, och
 törkar kroppen, förmenar att rutna thett som saltes, The
 hielper till att smälta malmer, kastadh på them i eldenom The
 är ey nyttogt magenom, vtan till att göra matha losta, Jtem
 salltt medh yrtene origanus är gott mot ormstingh, och then
 som stungen är aff scorpioner, och tå blandes thet medh
 linolio, och ätikia bindandes på stingitt, och tesligis then som
 stungen är aff getingom, Jtem salltt medh oxa talgh doger
 läggie på barne kopper, blemor, bölder, och wårtor, Jtem salt
 medh lika wicht mirram och honigh blandatt, är gott them
 som haffue blodrossa ögon aff huggom fångitt, leggiande
 wider, Jtem salt bindes i ehn linnen klut, och tuggas aff then
 som haffuer ondt eller bölder i munnenom, och tungone, Item
 207 huilken som fastande håller salltt vnder sine tungo, tillthess |
 thett smälter, hans tänder ätes ey aff mark och ey wanskas,
 Jtem salt i enom possa, döpes i warmpt watn och leggies på
 the ssenor som wärckia, och wärckiandes länder, Jtem salt
 miöl, honugh och olio stötes sammen, och bindes på fothol
 som kalles podagra och inthett är ther till bätre, Men her
 inskriffue alle läkedomer som göres aff salltt, wåre altförmykitt

langt, Jtem salt är mongehande aff eno salt som kalles sal
 alcali är schriffuit i bokene alchimie konst, och huru thett
 pläger göres, Item sal armaniacus, sal napticus, sal gemme och
 sal nitri aff huilko iagh ey will här skriffue, Jtem saltpetter till
 byssor skall så göres, Tagh gamble fåre dyngio eller then
 iorden ther meniskior haffue lenge pissett eller thett som är
 lenge trampatt i källarom, och thett bär i ett stortt bryggio kar,
 lätandes watn ther vppå, och stadelige rör ther i medh enom
 stake, lätandes thett så stånda och göres ene weku, Sidan
 tappe thett watnitt aff, så att iorden bliffuer widh botnen i
 karena, sidan siudh *thet* watnit i enom storom bryggia kätill | 208
 länge och stärkelige, Ter näst lät thett watnit i trogh mång,
 sätians dem till att swales, och tå kommer i dem som
 anner ijs, när thett är swalatt, honom samke sammen och göm,
 ther törtt är, ty thett är Saltpetter, till byssor, och tiener till
 mångehande andre gärningar, hwilke alle bönder i Sverige
 skole göre sielffue, och giffue i skaatt till rijckssens wärn och
 beskermilse.

Aff Alun. C 25.

Alun är wärkatt aff groffue iordh och wäske, huilke wåre
 ämpne till Qwechsölff, och naturen ey förmechtade wände
 the ämpnen i Qwechsölff, och är så samem löpnett medh ene
 krafft, som thett haffuer aff brännestenenom, och rättelige
 säyendes, tå må thett kalles iordenes sälta, och alun finnes
 mångestädes och mångehande i wärldene, i Cypri landh finnes
thet suartt och huitt, och kalles therföre alun a lumine.
 giffuandes alle liter liuss, och in*thet* klåde kan letas vtan alun,
 Sommom stadom wärkar Solen thett, törkandes wäskone
 som suettes aff iordene, och folkitt sankar thett, och i
 hispania, egipto, | armenia, macedonia, ponto, africa, sardi- 209
 nia, melolippara, och strangile öijom och landom finnes thett
 nogh, och i hållandh, sommom stadom finnes thett blött och

huitt som enn miölk. i iordene, och tå thett gnidz medh handene, giffuer thett en wärme aff segh, och haffuer ingen sandh i sigh, sompt är bleckt och skarpt tage vpå, och thett är så gott som andre, Ten blöte alunen haffuer krafft till att äte, göre hart och saman binda, blandes thett medh honigh thet läker bölder i munnenom, koppor och klåde, och then läkedomer skall göres i bastugune, medh tuå dele hånigh, och tridie delen alun, Tedh tagz och medh pilulas för klåde och siuchdom som kommer i tarmene, och thå någer pissar blodh, Tedh doger och före skabb medh tuål, Item annatt alun är hart och görs aff Steenbärgom, sådant bärggh är vpfunnit widh Room i minom liffs thima, aff huilko osäyelige rijkedomer wärffues, Ty månggh sker årlige lades medh alun och föres vmkringh wärldene, Aff huilko bergh augustinus emsamber gaff påffuenom huart åår nio och tiugu tusende ducater gull, för
 210 thett han måtte | thett bruke. Iagh foor till thett bärggitt enkannelige att see och läre huru thett alunitt görs ther aff Bergeno hoppandes att i Sverige motte finnes sådan bärggh till alun, görendes såssom her effter skriffues.

Göra Alun. C 26

Bärggitt aff huilko alunitt görs är huitar steen, och gool iblandh, och än sommer brun, Sommom stadom är Steen bärggitt hartt till att bryta, och sommom är thett skört och blöt bryte, Ey är Stenen mykit tungere och ey mykitt lätt, ey heller skinande eller fager till synena, vtan som ehn gamull sönderbrutin oster som wåre både gool och huitar, ther effter giffuer iagh licknilsse till att känne stenen, Ten stenen sätie the Bergz mennene i en vgn viij alner diupen mureder som en kalk vgn i Sverige, och giffua starkan eldh vnder i ena natt och en dagh, eller vm så tarffues bränne then Stenen, Sidan vgnen är kalneder bäre the stenene vt på iämpna Iordene, läggiandes i höger och iordh vmkringh, så att watnit rinder ey bortt,

huilkit ther skal iemblige bäres och öses vppå, och stenene lossas sönder | vm the få nogh aff watnena, och så liggie the 211
som anner kalker, någre sex wekor och sualas, och bliffuer blöter tage vpå medh fingromen, finnas thå någre stena harde ther iblandh, kastes bortt ty the äro ey nogh brände, eller äro ey aff then stenen som tiener till the gärningene, Sidan haffues en stor och starker koper kätill eller panne, sex alne breder, eller mindre, murader stadelige i vgnen, så att tuå spanner aff honum är offuan iordene, och then andre deelen nidre i vgnenom, som är wäl lageder att ingen rök kommer vp till kätilen, och göres vgnen så vnder kätilen, att weden legz när kätilenom på ett hualff eller hualff boga mellen huilken asken som brännes aff weden, kan niderfalle och rakes vt, Sidan bäres kätilen fuller medh them brända stenenom och watn, Men större och mere delen wari aff watnena, rörandes och blandandes thett samman som en wällingh, och så görs elden starker vnder kätilen, siudandes så en helen dagh, rörandes ther i idkelige, medh stakom och longom skofflom, lyfftandes stenen vp ifrån botnenom, ty han siunker strax | åter till 212
botnen, Sidan nogh är suditt haffues starcke fiöle öffuer kätilen, liggiandes wider ene sidona och ther vppå össes och vplyfftes then sudna stenen medh skofflerne, så att watnit rinder åter aff honum nider i kätilen, alstingis wäl, och sidan kastes bortt ty han doger inthett mer, Och tå haffues mångkar ständendes ther iämsides vgnen i ett huss, på stockom Och the iagh sågh wore all fyrekant tuå alne diup, och tuå alne bredh, men the wore ey gärd medh giordom vtan wåre sammen fällt bräden i små stolpa i fyra hörne, inge spike haffuendes ther till, som en balker pläger fälles sammen, Och så läggias rennor aff trä från kätilen, och bort i the karen, och medh ett ämber össes thett watnit vp i rännone, och thett rinder bortt i karen, och tå ett kar är fult legges rännan i thett andre karitt, tridie, fierde, och så mång som kunne fylles medh thett watnit, och ty äro mång sådan kar haffuendes, att the skole stå xv dager eller mer till att suales, och tå bliffuer

alunit som en ijs, lodandes widh karen, och stundom mitt i
 213 karen stora klimpa, | och strax watnitt är alltt vtöst aff
 kätülenom, lätz åter färst watn in, och aff Stenenom fuller
 rörandes och siudandes som tilförende, Så öffues dagh och
 natt, intet hållendes vp i mellen, Sidan watnit som är i karene
 är nogh sualett, och alunit aff köldene samman löpit, tappes
 thett watnit vt, ty thett tiener inthett meer till the gärningene,
 och alunit sankes, Men först tages vp thett som ligger på
 botnenom, i huario karene, och bäres åter i kätülen, och siudes
 än better medh stenenom. Och then alunen som klar är sitt-
 iandes wider karen losses ther ifrån böstandes vtan på karen,
 och han legges i korgor, och medh them döpes nider i rent
 watn, skakendes korgen, så warder alunit reent tuagitt, och så
 legges på en loga, till att törkas eller gömes Och hade the wäl
 hundrede kar i thett hussit i huilko thett watnit så sualedes,
 och alunen giordes, och görs yffnelige och föres wide till att
 sälies ty *thet* tiener och är nyttigt i mångehande konst ämbete
 214 och läkedom, Tett törkar onde wäska som är i meniskiones |
 lekamen thett läker öronen, och munnen och meniskiones
 hemligh tingh, Thett brännes ther till först på enom steen till
 thess thett wänder åter att smälta, och sidan stötz som miöl,
 och legz på såren, item alun stemmer blodh blandatt medh
 talgh, thett läker ögna sott, och törkar flytande såår, Blandatt
 medh soppenom aff äple, thett sött är, thett läker öronen,
 thett bortager ka[r]tnägale, och blöter hårdh ärre, som äro effter
 såår, brent och blandatt medh eke äple och ätikio, Tett läker
 spetälsko blandatt medh soppenom aff kål, blandat medh tua
 deler salt heler räff orm Blandatt medh watn, dräper gneter
 och lyss i hårene, Alun hollitt i munnenom driff~~ver~~ vp spanan
 som hänger i halssen, niderfallen, Och alle the som reda läder
 och skin, eller göre vll och klädhe skole iu haffue alun till sin
 ämbete, Ty råder iagh alle Swerigis Jnbyggere, ransake och
 lete vm sådan Bergh att finna wetandes att *thet* wåre yppere
 än någett Sölff, eller koper bärgh till winningh.

Aff Arsenico C 27.

Arsenicum är en ådre iordligen, och kalles auripigmentum | och på Suensko heter thett kråke gull, thett finnes huit gålt, 215 och rött, thett gola är bäst vm thett är skört, till målere konst och läkedom tiener thett mykit, Thett tager håritt aff, huar thett läggs på likamen, Thett hielper them som haffue rödan skal i anlitene blandatt medh talgh Thett dräper lyss Blandatt medh olio rosarum tå dödgar thett enom siuchdom, som kalles fikon, wäxandes i arsenom, arsenicum haffuer i sigh en fetma aff brännestenenom, och ty bränner thett mykitt allehande malmer, vm thett kastes på them smälta, Stundom finnes thett sittiandes som en randh i Stenbergen, och thett är så als emellen, ey warendes Sten eller malmer

Aff marchasita. C 28.

Marchasita är och als emellen Stenenes natur och malmer-
näs, haffuendes hardheett och törheet, som stene aff iordene
och hietanom, och ey kan smelta i elden, vtan brännes till kalk
i starkom eldh, Men wichtighetene haffuer marchasita och
skinachtighetene som anner | Malmer, och thå likuel kan ther 216
aff aldrigh drypa malmer, ty thett som är ther i aff malmhet-
ene flyger bort medh rökenom, och stenen bliffuer åter som
kalk, ty thett som i marchasita är ey annett vtan ett ämpne till
malm, ey fulkomnat, Och så mongehande marchasita slagh
finnes som malmerne äro marchasita till gull, marchasita till
Sölff, till koper till Jern, Men sällan till theen eller bly, och huar
marchasita är lijk sinom malm, Och är hardh som stenen, och
tungh aff orenlige wäska, och kalles lapis luminis, ty thett
tiener i lekedom, ty thett törkar, och wärmer i läkedom hängis
han på barn, tå rädes the ey, thett tiener mykitt i alchimie
konst

Aff nitrum. C 29.

Nitrum är så kallett och nämppt aff ene öö som heter nitrea ther thett war först funnitt, och kalles thett i läkeböcker baurach, och är maxan tolkit som salltt och naturenes värme wärkar thett aff iordene, somt är tynt som skiffuor liussligitt
 217 till sse, Tett brännes och | bliffuer tolkit som salt, somt är rött, och ey finnes thet sådant ene städz som andre, I tyskom landom finnes thet på gäslära Bergh, yffnelige tå regnitt faller, på thet bergitt som är ett koper bergh. tå rinder thett watnit nider i graffuene, ther koper malmen är vptagin, och ther wändes thett watnit i thett nitrum, och står som en iis i bergeno som i wintrenom wåre frussen widh taken, och fradan som kommer offuan på thett nitrum är yppast i läkedom, item mångom stadom finnes nitrum i watn, än tå the ey kunne löpnas samann i macedonia landh är en siö och i honum en källe aff huilko watn rinder, och vm hetaste sommeren löpnar thett watnit som huit salltt, och är nitrum flytandes i siönom, Item finnes och watn som öffuerst äro sött, till att dricka, och bäsktt och salltt widh botne~~n~~ aff nitrum, Item sommom stadom haffues Jordgruffuer till att göra innan nitrum, och bliffuer rött ty Jorden är rödh, aff huilko thett görs och dryper genum Jordena i gruffuerna, och thet törka the i Solene, Jtem
 218 nitrum pröffuas ther medh ware | gott, att thett är lätt, haffuandes mång holl i sigh, som en suamper, somme köpmen förfalske thett, blandandes kalk i thett, och thett pröffuas medh smakenom ty thett som gått är smelter i munnen, thett ont är biter i tungone Jtem i haffuene wexer gräs, och mångehande diur leffwe, Men i then iorden som nitrum är, kan inthett wäxe, ty nitrum är saltare ähn haffs watnit, Item nitrum i läkedom wärmer, biter, törkar och sargar ypnar bölder och drager vt fylsko, thett törkar bort skaal aff kinderne, strukit vppå medh fikon, Tet styrker synene medh honigh smort på them, thett bortager tannewärck, hållitt i munnenom medh pepar, och wijn, Item brännes thett och gnides på

Swarte tänder, tå bliffue the huite, thett tagitt och sualnat lagdtt vppå, *thet* stämmer näse blodh, lagdtt i varmt watn, hållandes näsone ther öffuer, Tett läker gamble hosto, blandat medh galbano, och grankådo lika wicht, ätandes så stort ther aff som en nått, Jtem salt nitrum och brännesten siudas the sammen, tå wändes thett i en steen, Och långt wåre her inskriffue alle the dygder nitrum haffuer, Ty | råder iagh alle 219 bärgzmän haffue ögonen ypen, skodendes innerlige thett i Bärgomen och iordene och watnene är.

Aff wictril. C 30.

Wictril eller atrimentum är huarken malmer eller steen, ty thett är hårt som steen och likuel smälter *thet* tå thett siudes i watn, och är aff naturene wärkatt i Jordene, Tett haffuer onden smack, och finnes mångehande slag aff thett Sompt huit, rött, gåltt och grönt och thett som är mörck grönt, haffuandes i sigh som gull skinande stiernor, *thet* är bäst, och alt wictril wärkas aff iordh och watn, warendes först blött och sidan hardner, leten får thett på sigh, effter thett som iorden subtilige, och wärmen är mechtiger wärka wäskona samman, Och effter huar leten som thett haffuer, giffue the som thett tractera, ett särdelis nampn, wictril doger till blek, och till särto, och till månge konst och läkedomer, *thet* stämmer näse blodh läker skal fistulam, och the sår som äta sigh, och mykit wilia sigh vtuidga,

Aff chrisocolla. C 31

Chrisocolla är en wäska som rinder genum bergen ther | 220 gull malmer är, Sölff malmer eller koper malmer, Och så stånde then wäskan i bergzgruffuone någre måneder, och warder törkat hardh som ett sinder eller pomers Och är tå

huarken steen eller malmer, vtan then wäskan först rutnat och sidan törkatt, Ten chrisocolla sankes vp aff gruffuone törkes stötz i mortare sigtes grannelige medh hår såldh, och göres som granneste miöl, och huadh som förste ressonne ey är grant, thett males och sigtes andre ressonne, Sidan lätz ther vppå ätikia och blötes wäll, och åter stötes wäll i mortarenom och tuås reell medh watn och törkis, Sidan lätz ther vppå alun watn, och soppen aff ene yrтт, som kalles lutea, och strax tager thett yrтenes lit till sigh, och är tå en färga till malere konst, orobitin. och samme färgone törka the och sälia, Somblige leta kläde och läreffт medh henne, Så hänteres hon och görs i Cypri landh, och armenia, i macedonia, och i hispanie, Och troendes är thett att hon må och göres i Swerigis Rijche Och the yrтen lutea skall hämtas och stötes tå hon är färsk, och alstingis grön till the färgeners gärningh. Jtem Chrisocolla

221 doger mykitt i läkedom, blandatt i wax och olio | rensar såår, strös hon emsamber på såår, tå törkar hon och drager them sammen, Item gulsmeder nyttia Chrisocollam till att löda sammen medh henne gull, och ther aff haffuer hon fåt namnnet Crisis thet är gun, och Colla är lim, och läggiandes the tu namnpen sammen, bliffuer Crisocolla nampn, Till att löde medh Crisocolla. redes hon så till, tagh nitrum, eruginem, Crisocollam, och piss aff Swene barn, och males samman i enom mortare, och smeltes sammen gull, och siunde delen Sölff, och thett males sammen medh the förskreffno och ther medh lödes gull sammen, Jtem leer och sand löder sammen iärn, Cadmia löder sammen koper, kåde och marmor löder sammen bly, och suart bly löder gerne widh huit bly, och huit bly widh huit bly medh olio smortt, Sölff löder medh theen, Jtem medh fareträ smelter gerne koper och iärn, eller medh kol aff fåreträ, Jtem medh eld aff halm smelter gerne gull, Jtem kalker vptendes medh watn, och släckis medh olio, Elden släckis snarest medh ätikio Visco eller ägg, och vtsläckt kol, och åter vptendtt gör större hita,

222 | Så är naturen wederliker i sinom gerningom, i allehande

malmer, än tå att alle malmer haffue ett vphoff, och äro wärkade aff eno ämpne, Och i eno landh som heter Chinchalas, Ter magnus Cham är herre öffuer, är ett bergh, aff huilko the tage stenene, och törka them wäl, och sidan stöta them i enom koper mortare, Sidan tuette the them medh reent watn, och törka, och så spinne then stenen, wäffuandes sidan ther aff kläde, och när the kläden warde oreen eller skitin, tå kaste the them i elden, latandes them ther i liggia en halffuen time, ther bliffue the kläden huit som en sniö, och inthett brännes the aff eldenom, och ey tuås the anneledes, Ten stenen kalle[s] salamandra, Men ey welnas iagh att han kan finnes i Sverige, vtan alltt thett som förschriffuit är aff siu malmer, och vm siu als emellen, äro otuelige och yffnelige i Sverige aff gudi och naturene giffuen, vm thess rijkes inbyggere wilia vplyffta sin sinne och vnderständh, letandes och ransakendes, och ey bak vm sigh skrapendes thett gode som framman för them ligger i Bergh, Skogh, mosser, | kärr, 223 Siöger, älfuer, daler, och heder, inthett rum miswördandes, Jngom stadom warendäs ärwarne, Aldrigh miströstandes, aldrih återuändendes, Snällelige pröffuandes vm the siu malmerne, som äro Gull, Sölff, Koper, Quecksölff, Bly, theen, och Iärn, och teslikis vm the siu als emellen, Som äro Salltt, Alun, Arsenicum, Marchasita, nitrum, Victril, och Chrisocolla, nyttiandes alltt Gudi till äro tack och loff, och rikena till yphöyelse beskärm och frome.

Amen.

224 Alun

Als imellen

Alchimiste

Alitens skab.

Ända tarmens siuka,

Arsenicum.

Arsens siuchdom

Auripigmentum.

Barn som rädas,

Berg till alun,

Blemor läkia,

Bly

Bly växer

Bly huit

Blod stämma,

Bölder läkie.

Brännes malmen.

Brenneste

Bryna iärn huass.

Cadmia

Cenober,

Christallus

Crisocolla,

Driffua tynnan malm.

diupast malmen bäster,

Erugo.

Fistulam läkie.

Footh ool,

Getinga stingh

Gneter dräpa,

Grön färge,

Gull vplete.

Häär fästa

häär afftage

halz fallen.

hamer skäl.

härda Jern,

hemelingh tings siuka.

hiertans skälue.

hinna på ögon

hytta till Sölff
hytta till koper,
| hytta till alun,
hosta gamul.

Iärn malm

Kart nagle
källere till Salt
klocke liudh.
koper
koper hyttor
kopper på barnen.

Lände wärck
liten på malmen
lichtorn
lita kläde.
lita Järnn.
lys dräpa.
lödha.

Malmerne äre siu.
Malmernes vphoff
Messingh göra
Magen styrkia.
Marchasita.
Munen bulin

Nässe blodh.
Nederst better malm
Nitrum.

Ögon rinna.
Ögon blodrossa
Onde elden läkie,

Öron läkie
Ormstungen
Osmundh

225

Qwechsölff
Qwinno sott stämme.

Räfform
Rensa malmer,
Rygg werch.
Röken aff malmom.
Roster
Roster ey skee.

Salt
Saltpetter till byssor,
Salamandria
Såå[r] läkia
Sår Rensa.
Sölff Göre
| Sölff wärkas

226

Selff och bly skelia
Seno wärck,
Skör malmer,
Skörheett fördriffue
Skab
Släggie malm.
Smaken i malmen.
Smelta malmer
Siuda Salt
Spenen i munnenom
Spetälska
Spy
Ståål göre
Stemme blodh

Stenenes vphoff
Stenene smälta ey
Stungen aff scorpionen
Swärta,
Swolnader

Tanne wärck
tänder beuares,
tänder göre huite
täster till Sölff
theen i sinne natur

törka onda wäsko
törka såår
tucia.

Watn soth
wårtor
wärker i länder
wekia är
wictril
vmskiffa malm.